

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PŘÍJMENÍ, JMÉNA PO CHALUPĚ A PŘEZDÍVKY V OBCI TAJANOV

Vypracovala: Magdalena Žežulová

Obor: Historie–Bohemistika

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Janečková, CSc.

České Budějovice 2018

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Marii Janečkové, CSc., za profesionální přístup, rady a doporučení, které mi poskytovala, a také za to, že si na konzultace udělala čas i mimo konzultační hodiny. Dále bych chtěla poděkovat tajanovským obyvatelům za jejich ochotu poskytnout mi potřebné informace, zejména ty, jež se týkaly přezdívek. V neposlední řadě děkuji volební komisi za možnost opsat si příjmení tajanovských občanů ze seznamu voličů.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Příjmení, jména po chalupě a přezdívký v obci Tajanov vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 10. 5. 2018

.....
Magdalena Žežulová

Anotace

Tématem bakalářské práce je antroponomastika západočeské obce Tajanov. Cílem práce je analýza shromážděných proprií. Na základě odborné literatury jsem analyzovala příjmení, jména po chalupě a přezdívký. Materiál k rozboru jsem získala ze soupisu voličů a z almanachu k 700. výročí založení obce. Využila jsem také explorační metody a formou rozhovoru jsem zjistila další potřebné informace. Všechna příjmení, jména po chalupě i přezdívký dělím ve výzkumné části práce do kategorií podle různých hledisek. Ve shrnutí provádím statistické hodnocení nashromážděných dat.

Abstract

The topic of this thesis is anthroponomastics of Tajanov – a village in western Bohemia. The aim of thesis is to analyze the collected proper nouns. I analysed the surnames, the names after residence and the nicknames on the basis of specialised literature. I recieved the material for the analysis from the list of voters and from the almanac to the 700th anniversary of the establishment of the village. I also used the method of exploration and found out next important information by some conversations. All the surnames, the names after residence and the nicknames are divided in the research part of the work into categories according to various aspects. I summarised the statistical evaluation of the accumulated data.

Obsah

Úvod.....	7
Vývoj české onomastiky	8
Definice onomastiky. Dělení proprií.....	10
Jednotlivé třídy vlastních jmen (podle Šrámka, 1999, s. 163–165)	11
Funkce proprií	13
Apelativní a propriální sféra jazyka	14
Vztah apelativum → proprium.....	14
Vztah proprium → apelativum.....	14
Vztah proprium → proprium.....	15
Onymická derivace	15
Vzájemné vztahy mezi onomastikou a dialektologií.....	15
Využití vlastních jmen v dialektologii (podle Harvalíka, 2004, s. 40–41)	16
Vznik české onymie (podle Šrámka, 1999, s. 57–58).....	16
Osobní jména a vznik příjmení	17
Vznik příjímí	20
Klasifikace příjímí (podle Pleskalové, 2011, s. 70–71)	21
Příjímí u žen	21
Vznik příjmení	22
Šlechtická příjmení	22
Zdrobnělá příjmení.....	23
Dělení příjmení podle původu vzniku (podle Moldanové, 1983, s. 15–30):.....	23
Jména po chalupě.....	26
Klasifikace jmen po chalupě (částečně podle Hály, <i>ZMK</i> 10, 1969, s. 205):.....	26
Přezdívky. Vznik a vývoj.....	26
Typy přezdívek (podle Knappové, <i>Acta Onomastica</i> 1999, s. 82–88, in: Pleskalová, 2011, s. 165–167):	27
Metodologie	28
Příjmení v obci Tajanov	30
Příjmení vzniklá z rodných a křestních jmen	30
Příjmení z místních jmen	34
Příjmení z apelativ	35
Příjmení ze slov německého původu.....	42
Příjmení ze slov cizího (neněmeckého) původu	45
Jména po chalupě v obci Tajanov	46
Podle zaměstnání majitele.....	46

Z osobního jména majitele (z křestního, rodného jména v domácí podobě).....	46
Z příjmení majitele či majitelů.....	48
Jména po chalupě s nejasným původem	56
Přezdívky v obci Tajanov.....	60
Přezdívky označující tělesné, duševní a charakterové vlastnosti	60
Přezdívky motivované příjmením nositele.....	61
Přezdívky motivované povoláním nositele	62
Přezdívky s nejasným původem.....	62
Statistické shrnutí výzkumné části bakalářské práce	64
Závěr	66
Seznam zkratek	68
Seznam použité literatury.....	69

Úvod

Tématem této bakalářské práce, jež v rámci lingvistiky spadá do onomastiky, jsou *Příjmení, jména po chalupě a přezdívky v obci Tajanov*. Jak název napovídá, budu se věnovat rozboru příjmení, jmen po chalupě a přezdívek v malé západočeské obci, jež leží necelý kilometr od města Klatovy¹. Zároveň se pokusím za použití příslušné literatury vysvětlit jejich původ a možnosti vzniku.

V obci Tajanov je možno nalézt příjmení častá, dokonce ta, jež se řadí mezi nejčastější, nebo naopak příjmení, jejichž počet v rámci České republiky nepřesahuje sto nositelů, a která se vyskytují výhradně v klatovském regionu. Tajanovská příjmení uvedená v této práci byla opsána ze seznamu voličů z roku 2017.

Jména po chalupě se možná zdají být něčím, co je již dávno součástí minulosti, v Tajanově je tomu však právě naopak. Jména po chalupě se stále uchovávají v povědomí místních obyvatel, zejména těch starších, a to především na základě almanachu *Vybrané historické a kronikářské podklady a údaje a stručný místopis obce Tajanov ke dni 20. 5. 1989 k 700. výročí existence obce Tajanov* (1989), který vznikl na základě údajů z tajanovské kroniky a matriky. Historické údaje uvedené v almanachu byly nashromážděny z prací Jindřicha Vančury (*Dějiny někdejšího královského města Klatov I*, 1927), Karla Hostaše (*Sídelní jámy u Tajanova*, 1909–1911), Miroslava Hrdličky (*První lidé na Klatovsku*, 1946–1947), Pavla Bosáka a Františka Pláničky.

Shromažďování přezdívek se ukázalo jako nejsložitější. Několik přezdívek jsem již znala, ostatní mi byly sděleny místními obyvateli, nutno podotknout, že nezdědka neochotně. Bylo tomu tak v případech, kdy měly přezdívky posměšný ráz či označovaly zápornou vlastnost. Některé přezdívky v této práci nejsou uvedeny, neboť jsou příliš vulgární, a osoby, které mi je sdělily, si nepřály, abych je zveřejňovala.

Bakalářská práce si klade za cíl seznámit čtenáře s příjmeními, jmény po chalupě a přezdívkami v obci Tajanov, s jejich vznikem a četností v rámci jednotlivých kategorií.

Na podobné téma vypracovali v nedávné době bakalářské/diplomové práce Veronika Dubská, Lucie Dušková, Zuzana Francová, Vít Janeček, Jana Polzerová, Jaroslava Sudová a Vojtěch Vávru.

¹ Tato informace slouží jen pro upřesnění, neboť se v okrese Klatovy nacházejí dvě obce s názvem Tajanov.

Vývoj české onomastiky

Vlastní jména se v českém literárním a historiografickém prostředí objevují již od počátků. Už tehdy se objevovaly i první pokusy o vysvětlení původu některých jmen. Ty však vycházely z lidové nebo pseudoučenecké etymologie, a nebylo tak možné jim přikládat na důvěryhodnosti.

Existenci staročeské onymie lze doložit především z písemných památek. Bohatým zdrojem vlastních jmen je např. latinsky psaná literatura. Kosmova Kronika česká obsahuje celou řadu vlastních jmen, především antroponyma a toponyma. Dalším zdrojem vlastních jmen jsou nekrology, které obsahují záznamy jmen zemřelých členů církevních institucí. Nejbohatší zdroj však pro badatele představují administrativní prameny (Pleskalová, 2011 s. 21–22). Součástí každé listiny bylo totiž přinejmenším jméno odesílatele a příjemce, nezřídka ale figurovala i jména jiných osob, které často plnily funkci svědků v okamžiku vzniku listiny.

Zájem o studium vlastních jmen v českých zemích začal vzrůstat v 19. století v době národního obrození, kdy se společnost postupně více zajímala o český jazyk, historii a kulturu českého národa a užívání českých jmen bylo chápáno jako výraz vlastenectví. (Harvalík, 2004, s. 17). Za zakladatele české onomastiky můžeme považovat českého historika, politika a spisovatele Františka Palackého, který roku 1834 vydal práci *O jménech místních v zemi české a moravské: Rozbor etymologický místních jmen českoslovanských*, v níž uveřejnil výsledky svých toponomastických výzkumů. Palacký toponyma dělil na dvě skupiny: oikonyma vzniklá ze jmen osobních, tedy ze jmen zakladatelů či vlastníků, a z apelativ označujících přírodní podmínky na místě, kde lokalita leží (tamtéž, s. 18). Jeho stěžejní toponomastické dílo vyšlo o čtrnáct let později pod názvem *Popis království českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajůw, panství, statkůw, měst, městeček a wesnic, někdejších hradůw a twrzí, též samot a zpustlých osad mnohých w zemi České, s udáním jejich obywatelstwa dle popisu r. MDCCCXLIII wykonaného*. Vincenc Brandl, moravský zemský archivář, se zabýval toponomastickou problematikou ve své studii *Rozpravy o jménech topických* (1885). Brandl zastával názor, že jména se na sebe v průběhu času kladou jako geologické vrstvy podle toho, jak se v zemi střídaly jednotlivé národy. Neopomínal ani keltská jména, toponyma tvořená ze jmen národů a kmenů, patronymická místní jména. Stáří jmen určoval Brandl jednak podle jejich sufixů, jednak podle antroponym a apelativ, z nichž oikonyma vznikla (tamtéž s. 18-19). Další osobností, která se zapsala

do dějin onomastiky, byl August Sedláček. Mezi jeho nejvýznamnější toponomastická díla patří patnáctidílné *Hrady, zámky a tvrze království Českého* (1882–1927), *Místopisný slovník historický království Českého* (1907) a *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy* (1920).

Intenzivní rozvoj onomastiky jakožto nauky o vlastních jménech započal od 50. a 60. let 20. století. Onomastika ztrácí charakter pomocné vědy historické a přesouvá se do věd jazykovědných se značnou mírou metodologické samostatnosti a se zaměřením převážně na rozdělení vlastních jmen, diferenciaci apelativ a proprií a studování vlastních jmen jako nedílné součásti národního jazyka. V 60. a 70. letech byla onomastika definitivně přesunuta z historických věd do věd lingvistických. (Šrámek, 1999, s. 3) To však neznamená, že by z jejích poznatků historické vědy nečerpaly. Dokladem nám může být dosud nevyřešená problematika toponyma *Mocran et Mocran*, jež se objevuje v jedné ze tří listin Zlaté buly sicilské a jež se dosud nepodařilo lokalizovat (Wihoda, 2005, s. 52).

Stěžejní materiálová východiska české onomastiky vznikala již od počátků 50. let 20. století (Šrámek, 1999, s. 3). Za zmínku stojí pětidílné dílo Antonína Profouse *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny* (1947, 1949, 1951, 1957 a 1960). Českou toponomastiku ovlivnil Vladimír Šmilauer svým dílem *Osídlení Čech ve světle místních jmen* (1960), jehož metodologickým základem byla „metoda malých typů“, tedy klasifikace oikonym se zřetelem nejen k odvozeným příponám, nýbrž i k oikomymickým základům vlastních jmen a kombinacím jednotlivých sufixů. (Harvalík, 2004, s. 20–21). Ze Šmilauerovy iniciativy se uskutečnila v letech 1963–1980 soupisová akce českých anoikonym. Vzhledem k její náročnosti se na ní podíleli tamní dobrovolníci, kteří shromáždili okolo půl milionu pomístních jmen (tamtéž, s. 44).

Antroponomastiku obohatil Josef Beneš prací *O českých příjmeních* (1962), na niž navazovala a již byla inspirována díla Dobravy Moldanové (Moldanová, 1983, s. 9) a Marie Knappové. V roce 1964 vydal Jan Svoboda dílo *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Ve stejném roce vyšla práce Františka Cuřína *Historický vývoj označování rodiny a rodinné příslušnosti v českých nářečích*, ve které studoval sepětí onomastiky a dialektologie.

K institucionalizaci české onomastiky došlo v roce 1969, kdy bylo na Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd založeno onomastické pracoviště, v jehož

čele stál český onomastik Jan Svoboda. Pracoviště funguje dodnes pod Ústavem pro jazyk český Akademie věd České republiky.

V některých zemích je onomastika dodnes pokládána za pomocnou vědu historickou nebo za vědu topografickou (Švýcarsko, Holandsko), sociologickou (USA), demografickou (Rakousko), nebo estetickou (Šrámek, 1999, s. 50).

Definice onomastiky. Dělení proprií

Onomastiku lze definovat jako disciplínu, přesněji lingvistickou subdisciplínu, zabývající se studiem vlastních jmen (proprií) a jejich fungováním v podmínkách společenských, časových a místních (Šrámek, 1999, s. 50–51). Vlastní jména chápeme jako jazykové jednotky, které stojí v opozici k jménům obecným (apelativům). Hlavní funkcí proprií je (tamtéž, s. 11)

- a) individualizace, tedy neopakovatelnost jednotlivých objektů téhož druhu;
- b) diferenciacie, tedy odlišení objektů téhož druhu tak, aby je nebylo možno zaměnit;
- c) lokalizace, tedy zařazení objektů do sítě vztahů, a to věcných, prostorových, sociálních, historických, ekonomických nebo kulturních.

Onymické objekty můžeme dále dělit jako

- a) objekty jednodenátové (singulatiní): jednomu objektu náleží jedno proprium (konkrétní řeka = *Berounka*, konkrétní sídlo = *Praha*), je dosaženo největší diferenciacie propria, objekt a jeho proprium jsou nezaměnitelné;
- b) objekty vícedenátové (mnohodenátové): dvěma a více druhově totožným objektům náleží jedno proprium (příjmení *Novák*). Mnohodenátové objekty jsou objekty hromadné (komplexní) a lze je dále dělit podle druhu složení množiny objektů (Šrámek, 1999, s. 14):
 - a. Hromadné objekty heterogenní, např. propria obyvatelská je možno charakterizovat dvěma znaky – spojujícím (Pražan – váže se k toponymu) a diferencujícím (Václav Novotný – vztahuje se k antroponymu konkrétního individua);
 - b. Hromadné objekty homogenní: často se jedná o sériové výrobky mající tytéž vnitřní i vnější vlastnosti, typickým příkladem jsou tzv. chrématonyma, tedy objekty a jevy vzniklé z lidské činnosti. Postrádají

funkci diferenciaci, takže může dojít k depropralizaci těchto objektů (cigarety typu Sparta → sparty).

Onymické objekty můžeme dělit také podle jejich druhové povahy. Takto se vytvoří tři velké plány (tamtéž, s. 16):

- a) geonymický, zahrnuje všechna toponyma, tedy objekty na zemském povrchu i pod ním, a kosmonyma, tedy názvy vesmírných těles. Jedná se o takové objekty, které lze zakreslit v mapách;
- b) bionymický, zahrnuje antroponyma, pseudoantroponyma a zoonyma, čili jména organických objektů nesoucích známky života;
- c) chrématonymický, zahrnuje jména objektů, jevů a vztahů vytvořených lidskou činností, které nejsou zaneseny v mapách.

Jednotlivé třídy vlastních jmen (podle Šrámka, 1999, s. 163–165)

1. **Geonyma** = vlastní jména (dále jen VJ) pro objekty na zemském povrchu i pod ním (= toponyma) a pro objekty na jiných vesmírných tělesech, než je Země (= kosmonyma)

1.1. Toponyma

1.1.1. Oikonyma = VJ pro osídlené objekty (domy, sídliště, vsi, města a jejich místní části, hrady, zámky, tvrze, mlýny...)

1.1.2. Anoikonyma = VJ pro neosídlené objekty

1.1.2.1. Hydronyma = VJ pro mokřady, bažiny, prameny, potoky, řeky, jezera, rybníky, moře, oceány, vodopády...

1.1.2.2. Oronyma = VJ pro vertikální členění zemského povrchu: vyvýšeniny, kopce, hory, skály, vrcholy, průsmyky...

1.1.2.3. Agronyma = VJ pro ekonomicky využívané plochy: pole, lány, louky, lesy, vinice, chmelnice...

1.1.2.4. Hodonyma = VJ pro komunikační spoje: stezky, polní cesty, silnice, obchodní, vojenské, poutní cesty...

1.1.2.5. Choronyma = VJ pro objekty, které nejsou pojmenovány anoikonymicky. Dělíme podle vzniku na objekty vzniklé

- a) přirozeně: pouště, regiony, světadíly
- b) lidskou činností: národní parky, státy, sdružení států, kraje, gubernie, okresy a jiné administrativní celky apod.

1.2. Kosmonyma (astronyma)

1.2.1. VJ galaxií, planet, hvězd, hvězdokup, asteroidů...

1.2.2. VJ geonymických objektů na planetách, hvězdách a jiných kosmických tělesech

1.2.3. VJ umělých kosmických těles: družice, sondy...

2. Bionyma

2.1. Antroponyma

2.1.1. Rodné (křestní) jméno na oficiální úrovni

2.1.2. Rodné (křestní) jméno na neoficiální úrovni (deminutiva, hypokoristika...)

2.1.3. Příjímí, příjmení

2.1.4. Ostatní členové struktury úplného oficiálního pojmenování osoby

2.1.5. Přezdívková a posměšná vlastní jména

2.1.6. Pseudonyma, kryptonyma

2.1.7. Skupinová antroponyma

a) Obyvatelská jména (např. *Pražan, Severočeš*)

b) Etnonyma (např. *Slovan, Brit*)

c) Rodinná a rodová jména (např. *Novákovi, Přemyslovci*)

2.2. **Nepravá antroponyma** = VJ mytologických, pohádkových a alegorických postav, hraček

2.3. **Theonyma** = VJ božstev (*Thor, Zeus, Perun...*)

2.4. Zoonyma

a) Pravá = VJ pro existující zvíře

b) Nepravá = VJ pro mytologická zvířata, zvířata z pohádek (např. *Šemík, Pegas*)

2.5. **Fytonyma** = VJ pro rostliny, stromy

3. Chrématonyma

3.1. Jména výrobků

a) Jednotlivého výrobku

b) Produkovaných v sériích (auta *Volkswagen*, cigarety *Start...*)

3.2. Vlastní jména společenských institucí, organizací a zařízení (*Jihočeská univerzita, Česká filharmonie, taneční soubor Krok...*)

3.3. Vlastní jména společenského jevu (*Den matek, Pražské povstání...*)

3.4. Jiné druhy chrématonym, např. jména vyznamenání (*Řád Bílého lva*), historických dokumentů (*Deklarace nezávislosti*) apod.

Častým kritériem třídění vlastních jmen je dělení podle toho, zda jsou pojmenovaná přímo nebo nepřímě. Přímá propria se vyznačují shodou mezi jménem objektu a objektem samotným. Jako příklad můžeme uvést proprium *Niva*, které se shoduje s objektem apelativně nazývaným *niva*, louka s vlastností nivy. Oproti tomu nepřímá propria tuto shodu postrádají, neboť se vztahují k jinému objektu, např. pole *U lesa* není v relaci s apelativem *pole*, nýbrž s apelativem *les* (tamtéž, s. 16–17).

Propria můžeme také dělit na předložková a nepředložková. Toto dělení se týká převážně toponym, ale lze takto dělit i některá antroponyma. Oikonymum *Mezihoří* je tvořeno předložkovou předponou *mezi* a onymizovaným apelativním základem *hora* s afixem *-í*, hovoříme tak o předložkovém propriu. U nepředložkových proprií předložková předpona chybí.

Dále je možné setkat se s dělením proprií na primární a sekundární. Primárními proprii se rozumí jména nederivovaná (neodvozená), například toponymum *Bor*. Sekundární propria jsou naopak jména derivovaná (odvozená), například toponymum *Borovy*.

Posledním způsobem klasifikace proprií je dělení na vlastní jména topografická a kulturní. Zatímco topografická jména *Brod*, *Poříčí* aj. jsou nositeli apelativních lexémů objektů přírodních (*brod*, *řeka*), kulturní jména jako *Kláštrec*, *Žďár* aj. mají ve svém základu lexémy obecných jmen objektů vzniklých uměle, lidskou činností např. *klášter*, *žďár* atd. (tamtéž, s. 17–19).

Funkce proprií

Jak již bylo zmíněno, základními funkcemi proprií jsou podle Šrámka funkce individualizující, diferenciatní a lokalizující. M. Knappová funkci individualizující synonymizuje s funkcí diferenciatní a namísto funkce lokalizující uvádí funkci nominační, tedy pojmenovavací. Tento soubor „základních (sdružených) funkcí“ rozšiřuje o další dvě funkce, deiktickou (odkazovací) a apelovou.

Další funkce, asociační, evokační a konotativní, odkazují na objekty totožné s apelativy nebo proprii, „aktivují [...] ve vztahu proprium – pojmenovaný objekt sémantické nebo emocionální prvky, které nejsou součástí propriálního obsahu vlastního jména ani propriálně pojmenovavacího aktu“ (Šrámek, 1999, s. 23). Jako

příklad je možno uvést antroponymum *James*, které konotuje Británii nebo toponymum *Berlín*, jež konotuje Německo. K nim Knappová řadí ještě ideologizující, mytizující a honorifikující funkce. Nositelem těchto funkcí však není jméno samo, ale účelově zvolený pojmenovávací motiv. Např. u oikonyma Havířov je ideologický motiv ‚na počest havířům‘.

Sociálně klasifikující funkce zohledňuje mimojazykové souvislosti jako místo, čas, sociální, náboženské či národnostní hledisko.

Deskriptivní, charakterizační funkce mají podle Knappové (in. Šrámek, 1999, s. 24) veškerá popisná pojmenování, která mají status tzv. vlastních názvů, neboť je u nich zachována apelativní sémantika nebo je v nich patrný původní lexikální význam.

Funkce expresivní, emocionální a s nimi související funkce estetická a poetická udávají, jakým dojmem propria působí.

Apelativní a propriální sféra jazyka

Nelze tvrdit, že mezi oběma sférami existuje absolutní protiklad. Naopak se mezi apelativní a propriální sférou vyskytuje velmi široký přechodový pás. Tento pás je prostorem, kde jména určitých objektů opouští apelativní oblast a vstupují do oblasti propriální. Do propriální oblasti však jméno definitivně vstoupí až tehdy, když změní svou „původní pojmenovávají funkci“. Např. z apelativa *tábor* se stane proprium *Tábor* v okamžiku, kdy začne toto proprium ustáleně pojmenovávat jedno určité místo, které bylo dříve označené slovem *tábor*.

Z tohoto pohledu se může zdát, že přechodový pás funguje jen v jednom směru, tedy ve směru apelativum → proprium. Ve skutečnosti funguje obousměrně (Šrámek, 1999, s. 53–54).

Vztah apelativum → proprium

V tomto vztahu platí, že proprium nemůže vzniknout bez existence apelativa. Apelativní sféra je zde zdrojem slovní zásoby, pojmenovávacích prostředků a postupů pro sféru onymickou. Procesu, kdy se nějaké proprium realizuje z apelativní sféry, říkáme proprializace (tamtéž, s. 54–55).

Vztah proprium → apelativum

Tento vztah je opakem vztahu předchozího, platí tedy, že se z vlastního jména stane slovo obecné. Kromě substantiv (*Don Juan* → *donchuán*) takto vznikají i adjektiva (*rentgenový*) a slovesa (*rentgenovat*). Tento proces nazýváme apelativizace.

Apelativizace je proces, během kterého je nějaké vlastní jméno zbaveno primárních funkcí proprií, čili pojmenování individuální neopakovatelné jednotliviny, a jeho význam je přenesen na objekty neonymické povahy (tamtéž, s. 55).

Vztah proprium → proprium

Propria vzešlá z toho vztahu vznikají z propriání sféry, nikoliv z apelativní. Tento proces nazýváme transonymizace; z oikonyma *Praha* vznikají např. chrématonyma hotel Praha, loď Praha atd. Jak je patrné z příkladu, v tomto procesu nevznikají derivovaná propria, ale propria nederivovaná, která čerpají z propriálních sémů, v tomto případě z těch, které obsahuje oikonymum *Praha*.

Onymická derivace

Jedním z nejčastějších postupů, který se uplatňuje při vzniku proprií, je derivace (odvozování). Onymickou derivací označujeme každý proces užití slovtvorných prostředků a postupů, jež má za cíl utvoření vlastního jména. Tyto prostředky a postupy onymické derivace jsou téměř totožné s prostředky a postupy při derivaci apelativ. Jako příklad lze uvést posesivní přípony *-ův* a *-in*, které byly ve funkci toponymantů přehodnoceny na sufixy *-ov* a *-ín*. Toto funkční přehodnocení slouží k diferenciaci afixů sloužících k tvoření proprií a afixů tvořících apelativa.

Při onymické derivaci jsou jednotlivé afixy spojovány poměrně volně, častým jevem je využívání okrajových slovtvorných prostředků a postupů, avšak vždy v mezích daného jazyka či nářečí (Harvalík, 2004, s. 97–100).

Vzájemné vztahy mezi onomastikou a dialektologií

Ze všech lingvistických odvětví má k onomastice nejbližší dialektologie. To je dáno tím, že poznatky dialektologie přispívají k objasnění nářečních podob proprií či vysvětlují vznik zkoumaných vlastních jmen, onomastické znalosti zase využívá zvláště historická dialektologie jako východisko pro zjištění rozsahu dialektologických jevů, Sepětím obou jazykovědných disciplín vzniká onomastická subdisciplína: onomastická dialektologie (tamtéž, s. 35).

Zkoumáme-li vývoj a odlišnost jednotlivých dialektů, zjistíme, že se jazykové změny šíří z místa vzniku směrem k okraji periferie. Čím jsou blíže k periferiím, tím určité nářeční jevy zanikají a do některých oblastí vůbec nedorazí. Subdisciplína, která se zabývá takovými postupy jazykových změn, se jmenuje lingvistická geografie. Ta se časem prosadila i v onomastice, přesněji v toponomastice, která využívá její

jazykovězeměpisnou metodu při kartografických zápisech územního šíření jistých příznakových rysů, ať z rovina hláskové, slovtvorné nebo lexikální.

Využití vlastních jmen v dialektologii (podle Harvalíka, 2004, s. 40–41)

Existují tři metody, které slouží k poznání a vysvětlení minulých i současných nářečních jevů:

- a) využití historické fonologie;
- b) zkoumání a interpretace dnešního nebo nedávného nářečního stavu na zákl. jazykovězeměpisné metody spolu s rozbořem a konfrontací nářečních systémů;
- c) zjišťování a studium vývoje nářečí v písemných (zvl. neliterárních) pramenech.

Je také možné využít vlastní jména jako doplňkové materiálové východisko, neboť mají stejné etymologické kořeny jako jména obecná, avšak v tomto případě je nutné si uvědomit, že se od nich odlišují ve své základní funkci (viz Funkce proprií).

Vhodnost zkoumání určitého dialektu i na základě proprií má své opodstatnění z důvodu, že propria jsou od chvíle svého vzniku pevnou součástí lokálního dialektu a vzhledem k jejich primární funkci nepodléhají jazykovým změnám tolik jako apelativa, proto jsou právě v propriích zachovány starší jazykové jevy.

Vznik české onymie (podle Šrámka, 1999, s. 57–58)

Onymie národního (regionálního) jazyka/dialektu vzniká:

- a) onymizací apelativ, nebo využitím apelativních lexémů, propria tak vznikají
 - a. bezsufixálně: *Hora, Písek*;
 - b. s různými afixy: *Brodek, Dolany, Záhoří, Brodský, Doubek*;
 - c. kompozicí více slov: *Dědibaby, Žabovřesky*;
 - d. jako kompozita větná: *Nemášchleby, Dalskabát, Skočdopole, Skovajsa*;
- b) plněním propriální funkce jiným druhem vlastních jmen (transonymizací)
 - a. z osobního jména se stane jméno místní, např. *Guty*, nebo chrématonymum: *krém Eva*;
 - b. místní jméno s stane antroponymem, např. příjmení *Opava*;
 - c. toponymum nebo antroponymum se stane jménem domu, zařízení: *hotel Praha*;
- c) tvořením proprií v intencích možných morfémových struktur daného jazyka a v souladu s dobově platnou onymickou normou; u některých druhů proprií se

může uplatnit také napodobení (přenesení) modelu cizího, např. u chrématonym v kategorii ‚názvy zboží, firem‘:

- a. tvoření proprií z existujících apelativních kořenů: *Brodské, Olšovec, Kačiny, Žabovřesky, Lipany*;
 - b. tvoření proprií z jiných existujících proprií, nejčastěji z osobních jmen: *Bohuslavice, Petřikov, Albertovec*; tvoření z hydronym: *Labská* (podle *Labe*); tvoření z etnonym: *Němčice* (podle *Němec*);
 - c. přijetím cizího modelu (jména zboží): *Europasta, Mixguláš*;
 - d. některé modely jsou mezinárodní: *AutoCont, Allianz Pojišťovna* (česky by bylo *Pojišťovna Allianz*, případně *pojišťovna Allianz*, propriem by bylo jen *Allianz*);
- d) přejetím cizích proprií (s jejich příslušnou úpravou fonetickou, morfémovou, popř. i sémantickou), buď v částečném nebo úplném překladu nebo se sekundární sémantickou motivací:
- a. cizí propria s příslušnou úpravou: *Vltava, Říp, Metuje, Jan, Jindřich, Patrik, Anna, Denisa, Iveta...*;
 - b. propria sekundární sémantickou motivací: vrch u Hamrů nad Sázavou zvaný *Kohlhuber* → k tomu vytvořena lidová etymologie *Kolohýbal*, vykládáno tak, že v blátivé úvozové cestě bylo třeba vždy ručně hýbat kolem);
 - c. uplatnění překladu úplného: *Teekanne* (česky „Čajová konvička“) a částečného: německy *Kinderei*, česky *Kindervajíčko*.

Osobní jména a vznik příjmení

Stejně jako u většiny vlastních jmen je třeba pátrat po původu osobních jmen v obecných jménech, v apelativech. Pojmenovávání osob vzniklo z přirozené potřeby lidí se od sebe navzájem odlišit. Lidé se prostřednictvím jména snažili osoby co nejlépe vystihnout, charakterizovat, a to například podle jejich skutečných či domnělých vlastností, tělesných či duševních rysů nebo přirovnáním ke zvířatům, jevům nebo jejich vztahu k přírodě či společnosti. Pojmenovávali se už od dávných dob, dlouho před vznikem písma. To lze doložit pomocí nejstarší nalezené literární památky, sumerského *Eposu o Gilgamešovi*, ve kterém je možno nalézt celou řadu osobních jmen, proto je na místě domnívat se, že osobní jména v té době nebyla nic nového a existovala i předtím.

Miloslava Knappová ve své práci *Naše a cizí příjmení v současné češtině* (2008, s. 3) uvádí, že „nejstarší osobní jména užívaná na našem území byla původu slovanského“. Z historických pramenů ale víme, že na našem území ještě před příchodem Slovanů sídlili Germáni a Keltové. Z prací římských kronikářů známe jedno osobní jméno z doby předslovanské. Bylo jím jméno markomanského panovníka Marobuda, který vládl na našem území od roku 9/6 př. n. l. do roku 17/18 n. l.

Slovanská jména lze dělit na jednoduchá (*Živan*) a složená (např. *Václav*, „více slavný“). Složená jména většinou vyjadřovala nositelova velkolepá přání, výzvy nebo tužby (tamtéž). Později se objevila i jména neslovanského původu, to zapříčinily obchodní a politické styky se zahraničím, příchod křesťanství, války. Takto k nám pronikala jména hebrejská, řecká, latinská, německá a jiná germánská jména, dále románská, keltská a orientální (tamtéž, s. 3–4).

Pro naše předky nemělo jméno význam jen pojmenovávací a diferencující, ale bylo součástí nositele samého a určovalo jeho vlastnosti a osud. Jménu se přiřítala magická moc, která mohla jedince ochránit před zlými silami a démony či zajistit individuu příznivý osud. (Pleskalová, 2011, s. 12–13). Pro tento účel můžeme odlišit dva typy vlastních jmen (podle Pleskalové, 2011, s. 13–18):

- a) Ochranná vlastní jména osobní: jak z názvu vyplývá, tento typ osobního jména chránil jedince před mocí zlých sil. Užívala se jména úmyslně hanlivá, jejichž cílem bylo démony odpuzovat. Tato jména nejčastěji vyjadřovala záporné vlastnosti pojmenovávaného (např. *Glúp* ze staročeského glúpý = hloupý). Dalším typem ochranných vlastních jmen osobních byla jména odvracející pozornost démonů od dětí předstíráním, že jsou buď nemilované (*Nemil*), prodané (*Prodan*), nevlastní (*N'emoj*), nalezené (*Najden*) nebo že se nejedná o lidi (*Chrěn*, „křen“). Prostřednictvím jmen se lidé pokoušeli démony zastrašit, zde hovoříme o jménech výhruzných (*Grozn'ata*, *Hrozněta*). Další jména spadající do této kategorie měla jedinci přinést ochranu zdraví a bezpečnou budoucnost. Vycházela z apelativ označujících nějakého předka (*Bába*, *Děduš*) nebo rostlinu či živočicha (*Býk*, *Chrěn*). U ochranných vlastních jmen je třeba zdůraznit, že se nezdálo jednat o jméno nepravé a skutečné jméno jedince zůstávalo utajeno. Věřilo se, že kdo zná jeho skutečné jméno, mohl by mu jeho prostřednictvím uškodit.
- b) Prací vlastní jména osobní: taková jména měla jedince obdařit dobrými vlastnostmi a příznivým osudem. Prvním typem byla jména zajišťující

dlouhověkost. V takových jménech se vyskytoval slovní základ *žizn-*, „život“ (např. *Dobrožizn*), *star-* (*Stárek*), *živ-* (*Živko*) apod. Druhým typem byla jména podle osob, zvířat nebo rostlin, která měla jeho nositeli zajistit vlastnosti výchozího apelativního pojmenování, pro příklad jméno *Býk* vycházelo z představy, že jedinec, který je zároveň nositelem tohoto jména, bude silný jako býk.

V českém prostředí lze od středověku doložit dva typy vlastních jmen osobních: jména domácí a jména přejatá (Pleskalová, 2011, s. 23–36).

- a) Jména domácí: vycházela z praslovanských vzorů, jejich základem byla praslovanská, později staročeská apelativa. Pojmenovávacími motivy těchto jmen byly
 - a. fyzické a duševní vlastnosti pojmenovaného jedince (*Dobrota*, „dobrý člověk“),
 - b. činnosti, kterými se pojmenovaný jedinec zabýval nebo události s ním spojené (*Potěcha*, *Obida*, „potupa, úrážka“, *Blúd*, *Blud*)
 - c. vztah k jiným osobám, rodině, Bohu (*Vítovic*, „syn Vítův“)
 - d. původ, odkud jedinec pocházel – tato jména byla ojedinělá (*Podgrad*, *Podles*);
- b) Jména přejatá: už od 11. století tvořila nezanedbatelnou část české antroponymie.
 - a. Řecká, latinská a hebrejská jména pronikla do zemí Koruny české spolu s příchodem křesťanství a dnes jsou označována jako jména křesťanská nebo církevní. Tato jména se zprvu objevovala jen u církevních hodnostářů a mnichů, řidčeji u šlechty.
 - b. Německá jména pronikala na české území již od počátku vzniku českého státu, a to zejména prostřednictvím německých manželek Přemyslovců a jejich doprovodu. Také někteří Přemyslovci byli nositeli německého jména (např. kníže Oldřich).
 - c. Židovská jména, jejichž nositeli byli Židé.

Jménům oficiálním byla blízká hypokoristika, tedy jména vzniklá v domácím, neoficiálním prostředí. Sloužila k odlišení několika osob téhož jména v určitém kolektivu. Později přecházela ze sféry neoficiální do sféry oficiální.

S křesťanstvím se pojí řada přechodových rituálů, které se staly neodmyslitelnou součástí života našich předků. Mezi jeden z nejvýznamnějších patřil křest. Dětem, které

křtem prošly, bylo dáno jméno křestní, nejčastěji podle jména nějakého světce, řídce se objevovala křestní jména slovanská, např. Svatoslav (tamtéž, s. 63). V období humanismu a baroka se křestní jména zcela prosadila ve funkci oficiálních jmen, největší oblibě se těšila jména Jan a Anna (tamtéž, s. 97–101).

Ačkoliv jsou křestní jména spojována s křtem, byla takto později označována i osobní jména nepokřtěných jedinců. Po roce 1950 nahradil toto pojmenování termín ‚rodné jméno‘ a v současné době je v úředních dokumentech užíván jen termín ‚jméno‘ (tamtéž, s. 139).

Vznik příjímí

Do 13. století byl každý člověk nositelem jen jednoho osobního jména, po příchodu křesťanství bylo osobní jméno nazýváno jménem křestním. S nárůstem počtu obyvatel začala být jednojmennost nedostačující, neboť tím byla ztížena diferenciací jednotlivých osob. Od 13. století se tak postupně objevuje další označení jednotlivců připojované za křestní jméno, příjímí (přízvisko). Příjímí sloužilo k přesnější identifikaci jedince. Jeho podoba označovala nositelovy tělesné (*Velký, Slabý*) nebo duševní (*Veselý, Vzpurný*) vlastnosti, zaměstnání nositele (*Kovář, Mlynář*), jeho bydliště nebo původ (*Hořejší, Zárubnický*). Některá přízviska získal jedinec z otcova nebo matčina jména (*Jan → Jiroušek, Marie → Mařák*). Na venkově se hojně uplatňovala jména po chalupě nebo po stavení, a to podle toho, v čí chalupě nositel bydlel nebo do které se přistěhoval, takže např. Petr, který se přestěhoval na Matějkův grunt, získal přízvisko Matějka. Ve městech byla častá příjímí podle domovního znamení, např. člověk žijící v domě *U růže* nesl příjímí Růžička (Knappová, 2008, s. 6–7).

Nebylo nutností, aby měl jedinec jen jedno příjímí, lidé naopak mohli mít více přízvisek, ta byla někdy podobného významu, ale nebylo to pravidlem. Příjímí byla, na rozdíl od pozdějších příjmení, nedědičná a lišila se i u nejbližších příbuzných. Podoba příjímí u jedné osoby mohla (podle Beneše, s. 7–8):

- a) kolísat v rodě,
- b) mít deminutivní nebo nedeminutivní tvar, různé stupně zdobnění,
- c) u přízvisek z místních jmen kolísat v podobách (oikonymum *Tahava → Tahavčík, Tahavec, Tahavej...*),
- d) kolísat mezi derivacemi sloves,
- e) kolísat mezi adjektivy (*z zadu Hladkého → Zaduhladkého*),
- f) kolísat mezi složeninami a jejich základními částmi (*Bezručka → Ruczka*).

K nejstarším příjmím řadíme šlechtická přízviska. Ta vznikala z osobních jmen a jmen s oikonymickým původem (*Ješek Drahoň z Újezda*), z erbů (podle toho, co bylo vyobrazeno na erbu nositele) či označovala šlechticovy vlastnosti (Knappová, 2008, s. 7). Dalším typem příjmí vzniklým přibližně v téže době je patronymikum, označování synů podle otců. Pro tento typ je příznačné tvoření sufixem *-(ov)ic'*, např. *Jurík Jurikovic'* (Pleskalová, s. 50). Vzácně se objevují i příjmí podle jména matky, tzv. metronymika: *Petrovi Káčinýmu, Vašek Zálesčín* (tamtéž, s. 118). U měšťanů a venkovanů se ve 14. století objevuje příjmí jen zřídka. Později se ale i u nich začne dvoujmennost objevovat, avšak obě skupiny obyvatel k tomu motivují rozdílné skutečnosti; zatímco měšťané si volí či získávají přízviska podle rozmanitých zaměstnání nebo domovních znamení, na venkově je nejčastějším podnětem vzniku příjmí druh obydlí a místo, kde se nachází. Bylo tomu tak především kvůli omezenému počtu druhů zaměstnání, většina venkovanů pracovala v zemědělství, a bylo tak nutné vytvářet jiné diferencující znaky (Knappová, 2008, s. 7–8).

Klasifikace příjmí (podle Pleskalové, 2011, s. 70–71)

- 1) Příjmí z názvů osob:
 - a) Příjmí podle stavů a povolání (*Pánek, Písař, Mlynář...*), řadí se sem i jména podle rodinných vztahů (*Děd, Synek*), věkových vrstev (*Dítko*), jména vyjadřující charakteristiky (*Berka, Pohan*) a jména podle nadpřirozených bytostí (*Anděl, Črt = čert*),
 - b) Příjmí z osobních jmen vlastních (*Bartoš, Dobruš, Hostislav...*).
- 2) Tělo, části těl, zvířata (*Brada, Fúsek, Noha, Holub...*).
- 3) Rostlinstvo, části rostlin (*Hruška, Mech, Zahrádka...*).
- 4) Věci:
 - a) Příroda (*Mráz, Jiskra, Kúdelka...*),
 - b) Pokrmy, oděv, náradí, zbraně atd. (*Buchta, Kabát, Flaška, Komín...*).
- 5) Příjmí podle míst (*Hora, Hrádek, Morávek...*).
- 6) Vlastnosti (*Bradatý, Menšík, Silný, Hlupý...*).
- 7) Ostatní (*Čas, Dušě, Léto...*).
- 8) Příjmí z citoslovcí a rčení (*Kukuk, Nastoje...*).

Příjmí u žen

Ženy byly identifikovány podle vztahu k jim blízké osobě mužského pohlaví. Takovou osobou mohl být otec, manžel, zřídka jiný příbuzný. Byla-li žena

významnějšího postavení než její nastávající, přebíral její příjímí budoucí manžel (Pleskalová, 2011, s. 72).

Ženská příjímí se tvořila přechylováním. Tomu sloužila řada přípon (Beneš, 1962, s. 23):

- a) příponou -ová, -ěvá;
- b) příponou -ička (Anna Veselská nazývána *Veselička*);
- c) příponou -ice (*Anka dicta Kozliczye*);
- d) příponou -ka (Eva *Perjarka*);
- e) ženským tvarem přídavného jména, jež je přízviskem rodiny (Anna *Porybná*).

Vznik příjmení

Od 17. století se nedědičná příjímí začala postupně ustalovat. Zvyšování počtu obyvatel a větší byrokratizace vyžadovaly přesnější evidenci obyvatel (tamtéž, s. 9). Nejprve se ustalovala příjmení majetných obyvatel, kteří měli lepší společenské postavení, nejpozději získala dědičná příjmení chudina (tamtéž, s. 12). Proces ustalování byl dokončen za vlády císaře Josefa II. patentem z 1. listopadu 1786, který zahájil jednotné vedení matrik. Židé museli přijmout ustálená příjmení nařízením z 23. června 1787 s platností od 1. ledna 1789. Od této chvíle tak byla dvoujmennost oficiální. Jedinec si zvolil jedno z příjímí otce za příjmení, které se pak stalo dědičným příjmením celé rodiny (Pleskalová, 2011, s. 159).

Dekretem z 5. června 1826 a následujícím z roku 1866 byly kompetentními orgány ve věci změny příjmení stanoveny zemské politické úřady (Knappová, 2008, s. 10). Dekret z roku 1826 umožňoval změnu příjmení za předpokladu, že byla z různých důvodů nevyhovující, např. hanlivá, komická apod. Toto opatření vzniklo na základě toho, že mnozí úředníci, zejména ti, již neuměli dobře česky, zvolená příjmení komolili nebo bylo-li zvolené příjmení expresivního charakteru (Pleskalová, 2011, s. 159).

Šlechtická příjmení

Jak již víme, šlechtická příjímí patří u nás k těm nejstarším. Z nich později vznikla šlechtická příjmení.

V roce 1918 došlo v tehdejší Československu ke zrušení šlechtictví a ostatních řádů a titulů, jež byly udílány jako vyznamenání. Šlechtici nesměli nadále používat přízviska nebo dodatky, které by jakkoliv naznačovaly jejich šlechtický původ, jako například předložka ‚z‘ nebo tituly *hrabě*, *baron* apod. Šlechtické příjmení po odstranění předložky ‚z‘ získalo podobu buď samotného toponyma, nebo přídavného

jména vytvořeného z toponyma, např. Schwarzenberg, Kinský (Knappová, 2008, s. 188).

Zdrobnělá příjmení

Některá česká příjmení se vyskytují ve zdrobnělé podobě. Jejich výskyt je nápadně častější než v jiných slovanských jazycích. O jejich původu se v minulosti spekulovalo, motivem jejich vzniku mohlo být totiž více faktorů současně (Mates, 2002, s. 15).

Zdrobnělé příjmení může být patronymem, tedy jménem po otci. Pokud se otec jmenoval např. David, jeho synovi se říkalo Davídek, synovi Martina Martínek atd. Další možností je, že mělo více osob v rámci jednoho společenství totožné jméno a ostatní obyvatelé měli pochopitelnou potřebu takové jedince od sebe odlišit. Zvolení zdrobnělé varianty jména značilo, že daný nositel byl menší, mladší, méně zručný nebo méně movitý než jeho jmenovec (tamtéž).

Dělení příjmení podle původu vzniku (podle Moldanové, 1983, s. 15–30):

Příjmení vzniklá z rodných a křestních jmen

Tuto skupinu lze dělit ještě do dvou dalších podkategorií:

- a) příjmení vzniklá z osobního jména v neobměněném tvaru, tedy příjmení shodná s rodným jménem, ze kterého byly vytvořena (*David, Ambrož*);
- b) příjmení vzniklá z osobního jména v obměněném tvaru, tyto obměny mohly být vytvářeny ze začátku (*Zachariáš → Zach*), konce (*Ambrož → Brož*), řidčeji ze středu jména (*Antonín → Ton*).

Často se k takto obměněným tvarům přidávají rozličné přípony (*Bárta, Vondrys, Bolech, Šimek*).

Příjmení z místních jmen

Taková pojmenování byla obvyklá u šlechty a měšťanů, kteří si dávali příjímí podle místa původu již od středověku. Dodnes existuje celá řada způsobů odvozování takových příjmení. Běžná jsou příjmení z 1. pádu místního jména (*Bechyně*), mohou se vyskytovat i ve zdrobnělých formách (*Bechyňka*). Nejméně častá jsou příjmení z ustrnulých předložkových pádů oikonym (*Skaunic*).

Nejčastěji se příjmení odvozují z toponym pomocí přípony *-ský*. U takto vzniklých příjmení může docházet ke změnám ve skupinách samohlásek (*Blatský → Blacký*).

Do této skupiny spadají i příjmení z obyvatelských názvů (*Pražák*), příjmení podle domovního znamení či erbu (*Anděl* ← *dům U anděla*), příjmení z názvů zemí a národů (*Slezák, Němec*).

Příjmení z apelativ

Tato příjmení vznikají se substantiv, adjektiv, sloves, příslovcí, částic a citoslovcí obecného významu. Jedná se o velmi pestrá skupinu, protože vznikala na základě věcí a jevů, s kterými lidé přicházeli do styku v každodenním životě. I tuto skupinu je možné dělit na několik podskupin.

- a) Příjmení z přídavného jména: pomocí adjektiv lze dobře vystihnout nejrůznější lidské vlastnosti, nápadnosti a způsoby chování (*Černý, Pokorný, Dlouhý*), nejsou výjimkou ani metaforická vyjádření (*Hedvábný* → měl hladkou pleť). Tato příjmení se objevují i ve jmenném tvaru adjektiv (*Krčh*), jako odvozeniny (*Nerud* z *nerudný*) i s příponami (*Neruda, Holas, Hrubeš*).
- b) Příjmení z podstatného jména: tato podskupina je velice rozmanitá. Hodilo by se proto si rozdělit příjmení podle toho, co vyjadřují, a uvést několik příkladů příjmení.
 - a. Příjmení charakterizující člověka podle části těla (*Hlava, Nosák, Ouško*);
 - b. příjmení charakterizující člověka označující věk a vzrůst (*Dítě, Pacholík*);
 - c. příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, úřadů a označení vojenských osob (*Sedlák, Písař, Dráb*);
 - d. příjmení z názvů řemesel (*Kovář, Krejčí, Řezník, Zedník*);
 - e. příjmení z názvu nástrojů a výrobků (*Jehla, Roubík, Žemlička, Omáčka*);
 - f. příjmení z názvů dopravních prostředků (*Kára, Saňa*);
 - g. příjmení z názvů hudebních nástrojů, zbraní, mincí a nádob (*Buben, Šíp, Halíř, Konvička*);
 - h. příjmení z názvu budov, jejich částí nebo místností (*Podlaha, Kuchyňka*);
 - i. příjmení z názvů chemických výrobků (*Ledek, Šmolka*);
 - j. příjmení z názvů obuvi, oděvů a doplňků (*Bota, Kabát, Pásek*);
 - k. příjmení z názvů prádla a látek (*Peřina, Huňka*);
 - l. příjmení z abstrakt (*Vojna, Příhoda*);
 - m. příjmení z právního názvosloví (*Zákon, Křivda*);

- n. příjmení ze slov značících majetkové a finanční poměry (*Škoda, Nouza*);
- o. příjmení ze slov označujících množství a míru (*Hrstka, Kopa, Strych*);
- p. příjmení z označení času (*Hodina, Podzimek*);
- q. příjmení z názvů biblických osob a podle příslušnosti k náboženským společenstvím (*Apoštol, Kacíř, Pohan*);
- r. příjmení podle bohoslužebných předmětů a náboženských pojmů (*Ornát, Otčenášek, Nešpor*);
- s. příjmení z názvů nadpřirozených bytostí (*Čert, Ďábelka, Hastrman*);
- t. příjmení z názvů zvířat a rostlin a z částí rostlin a zvířecích těl (*Čížek, Ocásek Růžička, Řepka, Jahoda*).

V případě, že se nějaké obecné jméno vyskytovalo v ženském rodě, mohlo dojít ke změnám v koncovce a dané příjmení se pak skloňovalo podle rodu mužského (*Babka* → *Babek*).

- c) Příjmení ze sloves: nejčastějším typem jsou příjmení z přičestí minulého činného (*Kouřil*). Kromě zakončení na *-l* existují i příjmení zakončená *-la* (*Stavěla*) a *-lo* (*Vočadlo*). Vyskytují se také jako zdobněliny (*Drobílek*), z přičestí minulého činného vznikala přídavná jména (*Nejedlý*) a jejich derivace (*Nejedlík*). Zajímavou podskupinu tvoří příjmení z celých vět. Tato příjmení v sobě nesou sloveso v minulém i přítomném čase (*Potměšil, Nepovím*). Kromě příjmení z přičestí činného existují i příjmení z přičestí trpného (*Ohnut*). I takové tvary mohou být zdobňovány (*Ohnútek*), derivovány (*Kuta*), vyskytují se v adjektivním tvaru (*Kutý*). Objevují se i příjmení ze slovesných základů (*Couf* ← *couvati*).
- d) Příjmení z nesklonných slov: vznikala z přezdivek. Jsou tvořena z příslovcí, částic, spojek i citoslovcí (*Tenkrát, Zouplna, Cvak*).

Příjmení ze slov cizího původu

V České republice jsou nejčastější příjmení německého původu. Nejvíce se vyskytují v oblastech, které byly dříve obývány německým obyvatelstvem. Dnes se můžeme setkat s variantami počeštěnými (*Miler*) i nepočeštěnými (*Müller*).

Na naše území se cizí příjmení dostávala několika způsoby. Ponejvíce to bylo smíšenými manželstvími, dále například příchodem cizí šlechty na česká panství po

Třicetileté válce, která si s sebou z ciziny přivedla i početnou družinu. Následkem germanizace po bitvě na Bílé hoře byla příjmi českých obyvatel překládána do němčiny a takto zapisována do urbářů. Časem se tato příjmení ustálila, a to buď v původní, nebo v počestěné podobě.

Jména po chalupě

Jedná se o druh příjmi, jenž se vyskytoval na venkově. Městským ekvivalentem jsou příjmi podle domovních znamení. Poprvé se v české onymii vzácně objevují ve 14.–15. století (Pleskalová, s. 72).

V následujících staletích význam jmen po chalupě rostl, neboť pro úředníky představovaly jednoduchý způsob identifikace jednotlivých usedlostí. Když usedlost změnila majitele, přijímal nový vlastník výdaje a povinnosti s ní spojené a často i příjmi „po chalupě“, ačkoliv to nebylo pravidlem. Podle něho byl posléze identifikován nejen vrchnostenskými úřady, ale i obyvateli obce (tamtéž, s. 118).

Po roce 1786 se z některých jmen po chalupě stala oficiální příjmení. Jména po chalupě, která se příjmeními nestala, pak často sloužila k diferenciaci osob se shodným příjmením v rámci vesnice (tamtéž, s. 164).

Klasifikace jmen po chalupě (částečně podle Hály, ZMK 10, 1969, s. 205):

- a) Podle zaměstnání majitele,
- b) z osobního jména majitele (z křestního, rodného jména v domácí podobě),
- c) z příjmení majitele či majitelů,
- d) ostatní (podle vlastnosti, zvyku či původu majitele nebo podle nějaké události spojené s majitelem).

Přezdívky. Vznik a vývoj

Přezdívky vznikaly ze stejného důvodu jako příjmi, jejich hlavní funkcí bylo od sebe odlišit osoby s totožným vlastním jménem v témže společenství. Sledovat vznik přezdívek není snadné, neboť se zprvu překrývaly s příjmeními a tvořily se na základě stejných pojmenovacích motivů (Pleskalová, s. 51).

V období humanismu a baroka (1500–1786) je doložen značný počet jmen, která vznikla podle rozličných nápadných vlastností pojmenovaných nebo vznikala na základě konkrétní události. Je tedy možno uvažovat, že se jedná o příjmi vzniklá z přezdívek, protože pravé přezdívky byly používány samostatně (tamtéž, s. 127).

Po zavedení oficiální dvoujmennosti roku 1786 přešly některé přezdívky z neoficiální sféry do sféry oficiální jako dědičná příjmení. Ty, jež se příjmeními nestaly, fungovaly nadále v neoficiálním prostředí jako pravé přezdívky. Jejich existenci máme doloženou v nářečních publikacích a v literárních památkách, které věrně zachycovaly popisovanou skutečnost (tamtéž, s. 164–165).

Typy přezdívek (podle Knappové, *Acta Onomastica* 1999, s. 82–88, in: Pleskalová, 2011, s. 165–167):

- a) Přezdívky označující tělesné vlastnosti: tento typ je dodnes velmi produktivní. Tvoří se na základě popisných, metaforických či metonymických motivů.
- b) Přezdívky označující duševní a charakterové vlastnosti: i v tomto případě se využívá metaforických a metonymických prostředků, mohou odrážet i soudobou společenskou situaci.
- c) Symbolické přezdívky motivované aktuálními událostmi: zde je pojmenování motivováno konkrétní událostí nebo aktuální osobní nebo rodinnou situací.
- d) Současné přezdívky motivované jinými onymickými systémy: přezdívky vznikají využíváním jiných antroponym z reálného nebo fiktivního světa.
- e) Přezdívky motivované vztahem jedince k oblíbené postavě, včetně těch fiktivních.
- f) Přezdívky motivované rodným jménem nositele: vznikají propojením propria s apelativem a následným vytvoření z apelativa na základě např. rýmové shody nebo deformací hláskové skladby spojené s derivací.
- g) Přezdívky motivované příjmením nositele: některé tyto přezdívky vycházejí ze stejné motivace jako přezdívky z rodných jmen. Mohou ale vycházet i ze stejné významové sféry jako původní příjmení (*Veselý – Švanda*).
- h) Přezdívky motivované povoláním nositele: přezdívky vznikají z názvů povolání či nástrojů a výrobků, které jsou s povoláním spojeny.

Metodologie

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. První část je teoretická, druhá obsahuje analýzu konkrétních oficiálních a neoficiálních jmen v obci Tajanov.

V teoretické části se zabývám vývojem české onomastiky s důrazem na vývoj v 19. a 20. století, definicí onomastiky jako vědeckého oboru, dělením proprií podle rozličných kritérií a jednotlivými druhy antroponym, jež v této části zahrnují osobní jména, příjmy, příjmení, jména po chalupě a přezdívky. Pro tyto účely jsem čerpala z práce Rudolfa Šrámka *Úvod do obecné onomastiky* (1999), Milana Harvalíka *Synchronní a diachronní aspekty české onymie* (2004), Jany Pleskalové *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000 – 2010* (2011), Josefa Beneše *O českých příjmeních* (1962), Dobravy Moldanové *Naše příjmení* (1983), dále z prací Miloslavy Knappové *Naše a cizí příjmení v současné češtině* (2008) a dále z časopisového příspěvku Josefa Hály *Jak vznikaly na vesnicích názvy „po chalupách“?* (ZMK 10, 1969, s. 205–208).

Ve výzkumné části se věnuji rozborům jednotlivých příjmení, jmen po chalupě a přezdívek. Primárními prameny mi byly almanach *Vybrané historické a kronikářské podklady a údaje a stručný místopis obce Tajanov ke dni 20. 5. 1989 k 700. výročí existence obce Tajanov* z roku 1989 od kolektivu autorů (dále jen almanach k 700. výročí existence obce Tajanov, v odkazech v textu pak uvádím prvního autora Václava Sedláka) a seznam voličů v obci Tajanov pro volby do Poslanecké sněmovny ČR z roku 2017, jenž mi byl poskytnut volební komisí. Přezdívky tajanovských obyvatel jsem shromažďovala metodou explorační, rozmluvou s místními obyvateli, a to převážně v dnes již uzavřeném restauračním zařízení v Tajanově.

K výkladu příjmení a jmen po chalupě jsem použila tyto práce: *Naše příjmení* (1983) od Dobravy Moldanové, *O českých příjmeních* (1962) a *Německá příjmení u Čechů I, II* (1998) od Josefa Beneše, *Jména tajemství zbavená* (2002) a *Jména tajemství zbavená II. díl* (2003) od Vladimíra Matese a *Průvodce našimi jmény* (1991) od Františka Kopečného. Vzhledem k tomu, že se jedná o publikace encyklopedického charakteru, uváděla jsem ve výzkumné části v odkazech jen příjmení autora, případně i rok vydání, bylo-li použito více prací od jednoho autora. Pro výklad příjmení cizího původu jsem čerpala mimo jiné z *Maďarsko-českého slovníku II. L-Zs* (2003) od Ladislava Hradského a kol. a z *Velkého německo-českého slovníku* (2002) od Huga Siebenscheina a kol.

Výzkumná část se skládá ze tří úseků. V prvním se věnuji rozboru příjmení v obci Tajanov. Po obdržení volebního seznamu jsem jednotlivá příjmení vyhledala ve výše uvedené literatuře a na jejím základě se pokusila vysvětlit vznik a význam každého z těchto příjmení. Poté jsem příjmení seřadila do kategorií, jež jsou popsány v teoretické části na stranách 23–26. V tomto případě jsem vycházela z díla Dobravy Moldanové (1983). Druhý úsek se týká rozboru jmen po chalupě. I zde jsem použila literaturu uvedenou v předchozím odstavci a dále jsem postupovala obdobně jako u rozboru příjmení, ovšem jen u těch jmen po chalupě, jež vznikla z křestních jmen nebo příjmení majitelů. V ostatních případech jsem čerpala z údajů v almanachu k 700. výročí existence obce Tajanov a z Vokabuláře webového. Jména po chalupě jsem si – stejně jako příjmení – rozdělila do několika kategorií, částečně podle článku Josefa Hály (*ZMK* 10, 1969, s. 205–208). Ve třetím úseku představím přezdívky tajanovských obyvatel. I v tomto případě byly přezdívky rozčleněny do kategorií, a to podle Miloslavy Knappové (Přezdívky v proměnách staletí, *Acta onomastica* 40, 1999, s. 82–88).

Nakonec jsem provedla celkové shrnutí výzkumné části bakalářské práce, které zahrnuje celkový počet příjmení, jmen po chalupě a přezdívek, jejich četnost v rámci jednotlivých kategorií a grafické vyjádření v procentech.

Příjmení v obci Tajanov

Rozdělení příjmení v této části bakalářské práce se odvíjí z rozdělení použitého na stranách 23–26. Do některých kategorií nebylo zařazeno žádné příjmení, proto tyto kategorie nebudou v následujícím rozboru příjmení uvedeny.

Jednotlivá příjmení se zde pro lepší přehlednost vyskytují jen v nepřechýlených formách, neboť z přechýlených příjmení leckdy nelze odhadnout jejich nepřechýlenou variantu.

Příjmení vzniklá z rodných a křestních jmen

Příjmení vzniklá z osobního jména v neobměněném tvaru

Filip

- Jméno patří mezi novozákonní a světecká jména (Beneš, 1962, s. 51).
- Antroponymum pochází z řeckého *filos hippos*, v překladu „milovník koní“ (Kopečný, s. 90; Moldanová, s. 67).
- Toto jméno je zvláště v křesťanském prostředí spojeno s apoštolem Filipem. Jeho původ ale sahá již do starověkého Řecka, Filip byl „ten, kdo má rád koně“, řecká podoba jména *Philippos*: „filein“ = milovat, „hippos“ = kůň (Mates, 2002, s. 62–63).

Marek

- Jméno patří mezi novozákonní a světecká jména (Beneš, 1962, s. 51; Mates, 2002, s. 163).
- Z latinského osobního jména *Marcus* = „bojovník zasvěcený bohu Martovi“ (Moldanová, s. 137), nebo z adjektiva *Mart(i)cus* = „Martův“ (Kopečný, s. 143).
- Může být odvozeno z osobního jména *Martin* (Moldanová, s. 137).

Václav

- Příjmení z neobměněných tvarů osobních a křestních jmen (Beneš, 1962, s. 50).
- Ze starobylého osobního jména *Václav*, „více slavný“ (Moldanová, s. 258).
- Jedná se o jméno slovanské: pol. *Wacław*, rus. *Vjačeslav*, srb. *Věčeslav*. Objevuje se i v neslovanských jazycích: lit. *Vaclovas*, lat. *Venceslaus*, něm.

Wenzel, maď. *Venzel* (převzato z němčiny), fr. a angl. *Venceslas*, italsky a španělsky *Venceslao*² (Kopečný, s. 198).

Příjmení vzniklá z osobního jména v obměněném tvaru

Beneš

- Příjmení Beneš má původ v osobním jméně *Benedikt*. Od tohoto jména jsou odvozena i další příjmení, jako např. *Benda*, *Benek*, *Beněk*, *Benys* aj. (Kopečný, s. 56; Moldanová, s. 43).
- Příjmení vzniklo zkrácením osobního jména *Benedikt* a připojením české přípony *-eš*. Samotné jméno *Benedikt* je vykládáno jako „požehnaný“, „blahořečený“, latinská podoba jména je *Benedictus*: *bene* = dobrý, *dictum* = řečený (Mates, 2002, s. 21–22).

Davídek

- Zdrobnělina neobměněného jména *David* se sufixem *-ek* (Beneš, 1962, s. 109).
- Starozákonní osobní jméno *David* = „miláček“, zdrobnělá podoba *Davídek* = „malý člověk“ (Moldanová).
- Ve vymřelém semitském jazyce ugarštině se vyskytovalo apellativum „davidu“ ve významu náčelník (Kopečný, s. 72; Mates, 2002, s. 49).

Halas

- Toto příjmení může mít původ buď v osobním jméně *Havel* (počeštěné osobního jméno *Gallus* = obyvatel Galie), ve slovese *halasit*, nebo v maďarském *halas* = „rybář“ (Moldanová, s. 76).

Janeček

- Zdrobnělina z osobního jména *Jan* – původně hebr. jméno *Jochánán* = „bůh je mocný“ (Moldanová, s. 92–93).
- Starší lidovou formou jména je *Johan* (Kopečný, s. 112).
- Příjmení *Janeček* mohlo být odvozeno od již zdrobnělého jména *Janek*, šlo by tak o deminutivum 2. stupně (Mates, 2002, s. 99).

Jarošík

² Vliv na rozšíření jména měla legenda o svatém Václavu, který zemřel mučednickou smrtí.

- Z osobních jmen začínajících skupinou hlásek *Jar-*: *Jaroslav* („slavný silou“), *Jarohněv* („silný v hněvu“), *Jarolím* = z řec. *Hieronimus* („muž se svatým jménem“). Další příjmení se základem *Jar-*: *Jára*, *Jareš*, *Jaroch*, *Jaroš*, *Jarošek*, *Jaroušek* apod. (Mates, 2002, s. 102–103; Moldanová, s. 93).

Klíma

- Z osobního jména *Klement* (latinsky *Clemens* = vlídný, laskavý, milostivý), z něho vzniklo slovanské *Kliment* (Mates, 2002, s. 118; Moldanová, s. 103–104).
- Řadí se mezi příjmení, jež vznikla ze začátků delších osobních jmen (Beneš, 1962, s. 59).
- Příjmení mohlo také vzniknout na základě tělesných a duševních vlastností. Lat. přídavné jméno *clemens* se překládá jako vlídný, mírný, laskavý, klidný. Budeme-li vycházet z českého základu *klíma-*, pak lze soudit, že nositel mohl být člověk klímavý, ospalý, nechápavý, těžkopádný či líný (Mates, 2002, s. 118).

Kubíček

- Ze základu *Kub-*: to vzniklo zkrácením osobního jména *Jakub* (hebrejsky *Jahaqóbh* = „druhorozený“). Z něho vznikla příjmení *Kuba*, *Kubáč*, *Kubala*, *Kubera*, *Kubín* a další (Moldanová, s. 118–119).
- Jde o deminutivum druhého stupně, je odvozeno od deminutiva prvního stupně *Kubík* (Mates, 2002, s. 145).

Mareš

- Z osobního jména *Marek*: z lat. jména *Marcus* = „bojovník zasvěcený bohu Martovi“, nebo z osobního jména *Martin* (Mates, 2002, s. 164–165; Moldanová, s. 137).

Martínek

- Zdrobnělina osobního jména *Martin*, původ může mít i v apelatihu *martínek* = výtržník, původně čeledín, který na sv. Martina měnil místo (Moldanová, s. 138).
- Z osobního jména *Martin*. Jméno vzniklo buď z římského jména *Marcus*, ze jména *Mars* (2. pád *Martis*), nebo z přídavného jména *marticus*. Jako

„martínkové“ se ve staré češtině označovali opilci, prostopášníci, rozpustilí lidé a mladí námezdní chasníci, kteří v den sv. Martina měnili zaměstnání (Mates, 2002 s. 165).

Mašek

- Příjmení z osobních jmen začínajících *Ma-*: *Matěj*, *Mauritius* atd., může jít i o deminutivum z *Mach* – to je odvozeno z osobních jmen *Mařík/Mařák*, *Matěj* nebo *Martin* (Moldanová, s. 138–139).
- Odvozeno ze jmen *Matěj* (uvádí i Beneš, 1962, s. 111), *Matouš*, *Matyáš*, možné i odvození ze jmen *Maxmilián*, *Mauritius*, *Máša* (Mates, 2002, s. 166).

Matějka

- Deminutivum osobního jména *Matěj* (Beneš, 1962, s. 123; Mates, 2002, s. 167; Moldanová, s. 139).
- Z hebrejského *Mattith-jáh* = „dar boží“ (Mates, 2002, s. 168; Moldanová, s. 139).
- V Praze se dříve jako „matějové“ označovali nepřilíš chytří lidé (Mates, 2002, s. 167).

Řanda

- Patrně z osobního jména *Řáha* – to nejspíše vychází ze jména *Řehoř*. Nelze vyloučit i původ z jihočeského slovesa „řandat“ = rachotit (Moldanová, s. 200).

Slach

- Z osobních jmen začínajících skupinou *Sla-*: *Slavomír*, *Slavibor* (Moldanová, s. 211).

Šimek

- Původ v osobním jméně *Šimon*, lat. a něm. *Simon*. Může pocházet i z nářečního apelativa *šimek* = vrabec (Moldanová, s. 229).
- Z původně hebr. *Šimhón* = „ten, kdo naslouchá“. Z počeštěného jména *Šimon* je odvozeno mnoho současných příjmení (např. *Šimák*, *Šimáň*, *Šimela*, *Šimke* atd.). Samotné příjmení *Šimek* je deminutivem (uvádí i Beneš, 1962, s. 110) 1. stupně z příjmení *Šíma* (Mates, 2002, s. 247–248).

Švátora

- Z domácké podoby osobního jména s příponou *-ora* (Beneš, 1962, s. 99).
- Možný i původ ve slovesném základu, ze sloves s minulým kmenem na *-i-* (tamtéž, s. 287). Příjmení bylo patrně odvozeno od staročeského *žvátí* = *žvýkati*, *žvaniti*. Šimek, *Slovníček staré češtiny*. [online]. Verze 1.1.4. [cit. 19. 4. 2018]. Dostupné z <http://vokabular.ujc.cas.cz>. Z tohoto slovesa vzniklo též příjmení *Žvátora*.

Terš

- Apelativní původ: z moravského *terš* = tíže, středohornoněmecké (dále jen střhn.) adjektivum *ters* = smělý, drzý (Moldanová, s. 248).

Touš

- Zkratka z druhého kmene složeného osobního jména *Matouš* (Beneš, 1962, s. 57).
- Z apelativa *touš* = dvě oka na kostce, nebo ze střhn. *Tüsch/Tausch* = žert, klam, výměna, též zkrácená forma osobního jména *Matouš*, *Tuchomysl* nebo *Tuchomír* (Moldanová, s. 252).

Valliš

- Domácké podoby křestních jmen s konsonantickými příponami obsahujícími *-š* (Beneš, 1962, s. 66).
- Pravděpodobně z osobního jména *Valentin* = latinsky kypící zdravím (Moldanová, s. 259–260).

Příjmení z osobních jmen označující otce nebo jméno rodiny

Kovařovic

- Z apelativa *kovařovic* – příslušník kovářovy rodiny (Moldanová, s. 113).
- Řadí se mezi příjmení ze slov a tvarů označujících přivlastňování. Základem je jméno rodiny v genitivu plurálu (Beneš, 1962, s. 39).

Příjmení z místních jmen

Behenský

- Indikátorem, že toto příjmení spadá do kategorie příjmení z místních jmen, je přípona *-ský*. Základem mohlo být toponymum Bahno, část obce Černíny, okr.

Kutná Hora. Změna *a > e* (*bahno > behno*), ačkoli k ní nejsou podmínky, je nářečního původu a ČJA 2, 136 močál ji zachycuje (srov. odd. 2 v komentáři).

Kinský

- Z místního jména (dále jen MJ) *Kynice u Ledče*, nebo *Kýnice na Moravě* (Moldanová, s. 102).
- Kinští jsou také český šlechtický rod. Původně se nazývali *Vchynští*. Ke změně došlo ve druhé polovině 17. století, kdy se syn Jana Otaviána Vchynského František Oldřich přihlásil ke jménu Kinský (Richter, 2008, s. 31). Spojitost tohoto rodu s tajanovskými Kinskými však nelze prokázat.

Němeček

- Příjmení z národních a kmenových jmen, z národů a sousedních kmenů (Beneš, 1962, s. 181, 183).
- Zdrobnělá varianta příjmení *Němec* – takto se označovali lidé, kteří přišli na území Čech z německých zemí. Možný i původ ve staročeském apelinu *němec* = němý (Mates, 2002, s. 179–180; Moldanová, s. 152).
- Předci nositelů příjmení *Němec* nebo deminutiva *Němeček* mohli být také tovaryši, kteří byli takzvaně „v Němcích“ čili „na vandru“ (Mates, 2002, s. 179).

Pořícký

- Pochází z častého MJ *Poříčí*. Uvnitř příjmení došlo ke zjednodušení skupiny hlásek *čs na c*: *Poříčský* – *Pořícký* (Moldanová, s. 179).

Vacovský

- Příjmení vzniklo z MJ *Vacov*, *Vacovice*, nebo *Vacovy* (Moldanová, s. 258).

Příjmení z apelinu

Příjmení z přídavného jména

Drsná

- Toto příjmení je z neobměněného tvaru přídavného jména *drsná*. Charakterizuje duševní vlastnost nositele. Vokabulář webový (dále jen VW) uvádí v ESSČ přímé i přenesené významy (o chování člověka: protivný, vzpurný).

- Příjmení *Drsná* vzniklo uměle v průběhu vzniku této bakalářské práce, neboť dotyčná osoba se nechala přejmenovat. Proto nebylo nalezeno v žádné publikaci. Vysvětlit se však dá.

Hrdina

- Příjmení z názvů vojenských osob a osob z vojenského života (Beneš, 1962, s. 216).
- Z adjektiva *hrdý* (Moldanová, s. 86).
- Vzniklo na základě tělesných a duševních vlastností nositele. Jedinec ho mohl získat vykonáním hrdinského skutku, nebo se naopak jednalo o posměšné označení osoby, jež nevykazovala žádné známky hrdinství (Mates, 2003, s. 105–106).

Novák

- Z adjektiva *nový* = nový usedlík, nový souseď, švec šijící novou obuv. Jedná se o naše nejčastější příjmení (Mates, 2002, Moldanová, s. 156).
- Výrazem „novák“ bývali označováni lidé, kteří konvertovali k nové víře, rozliční zlepšovatelé a pokrokaři (Mates, 2002, s. 185–186).

Příjmení z podstatného jména

Příjmení charakterizující člověka podle části těla a různých tělesných i duševních vlastností

Kučera

- Z apelativa *kučera* = kadeř, kštice (Moldanová, s. 119). Vyjadřuje množství a charakter vlasů nositele (Beneš, 1962, s. 226, Mates, 2002).
- Z MJ *Kučerov* nebo *Kučíř* (Mates, 2002, s. 147–148).

Šašek

- Příjmení pochází z apelativa *šašek* (Moldanová, s. 226).
- „Šašek“ = někdo, kdo se chová nevázaně. *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Verze 1.1.4. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

Příjmení charakterizující člověka označující věk a vzrůst

Mužik

- Charakterizuje člověka na základě tělesného vzrůstu: *mužik* = malý muž (Beneš, 1962, s. 206).
- Odvozeno od základu *muž-*, *mužik* = malý muž, někdo malého vzrůstu nebo nedospělý muž (Mates, 2003).
- Možný i původ v názvu rostliny *mužik lékařský*, která je v povědomí většinové populace známá jako mandragora (tamtéž).

Příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, řemesel, úřadů a označení vojenských osob

Forman

- Z přejatého apelativa *forman* = povozník (Moldanová, s. 68).
- Apelativum *forman* vzniklo počestěním něm. *Fuhrmann* (die Fuhre = povoz, der Mann = muž). Synonymy apelativa *forman* jsou: vozka, povozník, kočí (Mates, 2003, s. 75). Je zajímavé, že dvě ze tří jmenovaných synonym se rovněž vyskytují jako příjmení v obci Tajanov.

Kadlec

- Z názvů výrobců textilního zboží a oděvníků, výchozím substantivem *tkadlec* (Beneš, 1962, s. 218).
- *T* na začátku slova *tkadlec* se obtížně vyslovovalo, proto docházelo k zjednodušení odstraněním počátečního písmene. Staročeské slovo *tkáti* mělo význam „toulat se“, je tedy možné, že některá příjmení *Kadlec* nesouvisí s tkalcovským stavem, nýbrž označují potulné osoby a tuláky (Mates, 2002, s. 112–113).

Karnet

- Z apelativa *kornet* = nejnižší důstojník (Beneš, 1962, s. 216). Hyperkorekcí došlo k hláskové změně *o > a* (Moldanová, s. 100).

Kočí

- Příjmení z apelativa *kočí*, pracovník v dopravnictví (Beneš, 1962, s. 221).

- Samotné apelativum *kočí* souvisí podle Josefa Dobrovského s *kotčím vozem*, jenž se vyznačoval budkovou nástavbou čili kotcem. V současnosti je upřednostňován původ v maďarském MJ *Kocs* (v minulosti důležitá přepravní stanice), z něhož vzniklo „kocsi“ = vůz a „kocsis“ = kočí (Mates, 2002, s. 119–120).

Král

- Pochází z názvů vládců a šlechty (Beneš, 1962, s. 214).
- Pojmenovacích motivů je v tomto případě značné množství. Jedinec a) se mohl podobat některému panovníkovi, b) mohl se svými podřízenými dobře, až „královsky“ zacházet, c) byl zaměstnán na královském dvoře, d) pocházel z místa, jež mělo „král-“ ve svém názvu (např. *Hradec Králové*, *Dvůr Králové*), e) byl nejlepší ve svém oboru nebo získal příjmi *Král* po vítězství v nějaké hře, f) se živil jako čistič kanálů a stok a těmto lidem se říkalo *rex cloacorum*, v překladu „král stok“. V některých případech mohlo jít o posměšnou přezdívku (Mates, 2002, s. 136).
- Staroněmecké apelativum *karal* nebo *charal* lze přeložit jako „chlap“ a stalo se základem osobního jména *Karl* (tamtéž, s. 137).

Sedláček

- Zdrobnělé ze *sedlák*; mladý hospodář, kterému byl předčasně postoupen statek, aby nemusel na vojnu (Mates, 2002, s. 215; Moldanová, s. 205).

Sedlák

- Z apelativa *sedlák* = majitel sedla, usedlosti (Moldanová, s. 205).
- Staročeské slovo *sedlo* = osada, sedlák patřil mezi usedlou vrstvu obyvatelstva. Není vyloučen ani původ v domovním znamení (Mates, 2002, s. 216).

Skala

- Nářeční tvar apelativa *skála* (Moldanová, s. 210).
- Jedinec s příjmením *Skála* mohl mít předka, který žil poblíž skály nebo pracoval „ve skále“, tedy se živil jako horník. Nelze vyloučit ani možnost, že byl daný předek chovatelem ptáka skalníka. Identifikujeme-li příjmení *Skála* jako příjmení podle tělesných a duševních vlastností, byl takový nositel „jako skála“ = silný, neoblomný nebo tvrdohlavý (Mates, 2003, s. 259–260).

Ševčík

- Zdrobnělina z apelativa *švec* nebo z českého nářečního výrazu pro sýkorku parukářku (Beneš, 1962, s. 193, 218; Moldanová, s. 228).
- Výrazem *ševčík* se označoval nepříliš dobrý švec a také ryba ježdík (Mates, 2002, s. 245–246; Moldanová, s. 228).

Vozka

- Z názvů zaměstnanců v dopravnictví (Beneš, 1962, s. 221).
- Z apelativa *vozka* = kočí, vozataj (Moldanová, s. 273).

Příjmení z názvů nástrojů a výrobků

Klika

- Řadíme mezi příjmení z názvů kovových výrobků (Beneš, 1962, s. 234).
- Příjmení v nepozměněném tvaru z apelativa *klika*. Existuje i příjmení *Klik*, vzniklé ze stejného apelativa, ale to je ovlivněno přirozeným rodem (Moldanová, s. 103).

Klička

- Deminutivum apelativa *klika*, viz výše (Moldanová, s. 103).

Votrubec

- Z názvů mlýnských výrobků *otrub* (Beneš, 1962, s. 233).
- Z apelativa *otruby*, nářečně „votruby“ = slupky z obilí. Apelativum *votruba* znamenalo přeneseně hlupák (Moldanová, s. 273).

Příjmení z názvů chemických výrobků a rozmanitých odpadků

Popelík

- Příjmení z názvů rozličných odpadků (Beneš, 1962, s. 240).
- Deminutivum antroponyma *Popel* nebo *Popela*, tato příjmení vychází z apelativa „popel“ (Moldanová, s. 179).
- Možností původu příjmení *Popelík* a jemu podobných (*Popelka*, *Popelák*, *Popelek* apod.) je mnoho: některý předek a) žil nebo sloužil na panství Popelů z Lobkovic, b) vykonával řemeslo, které nějak souviselo s popelem (uhlíří, obchodníci s popelem, skláři...), c) měl popelavou barvy pleti, d) vlastnil šedavý

druh skotu přezdívaný „popelky“, e) často jedl chléb pečený pod popelem, takzvaný podpopelný, f) se živil prodejem kůží sibiřského druhu veverky, kterým se říkalo popelice nebo popelky (Mates, 2003, s. 239–240).

Uhl

- Příjmení *Uhl* vychází z apelativa *uhel*, někdy může mít původ v osobním jméně Ulrich (Moldanová, s. 257).
- Mohlo by být z něm. OJ Ullman, a to z první části jeho podoby *Uhlmann*, *Ullmann*, *Ullman* apod. (Beneš, 1998, s. 157).

Příjmení z názvů zvířat a rostlin a z částí rostlin a zvířecích těl

Čížek

- Z názvů volně žijícího ptactva = pták *čížek* (Beneš, s. 192).
- Z apelativa *čížek*, staročesky *číž* (Moldanová, s. 54).
- Podle vlastností nositele příjmení *Čížek*, které se shodovaly s vlastnostmi tohoto ptáka: pěkný zpěv, veselá povaha nebo nesoustředěnost. Nositel mohl být zručným lovcem čížků. Příjmení mohlo také vzniknout podle moravské přezdívky pro Čechy, kterým tamní obyvatelé říkali „Čížci“ (Mates, 2002, s. 45–46).

Kohout

- Příjmení z názvů domácího ptactva = pták *kohout* (Beneš, 1962, s. 191).
- Jedinec mohl takové příjmení získat mnoha způsoby: a) podle domovního znamení, b) na základě tělesných a duševních vlastností: vyčesané vlasy mohly připomínat kohoutí hřebínek, měl vlastnosti podobné těm kohoutím atd. (Mates, 2002, s. 121).

Kutěj

- Z nářečního apelativa *kůta* = kočka (Moldanová, s. 122).

Papoušek

- Spadá do kategorie příjmení z názvů ptactva.
- Příjmení z apelativa *papoušek* = exotický pták. Patrně vzniklo ve vztahu k domovnímu znamení. Ve stč. znamenalo *papúšek* barevného ptáčka vůbec,

byla to i pestrá látka. *Staročeský slovník* [online]. Verze 1.1.4. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

Ptáček

- Z apelativa *ptáček* = malý pták, jedná se o deminutivum slova *pták*, v přeneseném významu drobný člověk, příjmení je ale možné zařadit i mezi ta, která vznikla podle domovního znamení (Moldanová, s. 184).

Řeřicha

- Příjmení z názvů léčivých rostlin (Beneš, 1962, s. 198).
- Z apelativa *řeřicha*, jež se vyznačuje ostrou chutí (Moldanová, s. 201).

Straka

- Z apelativa *straka* = pták, pojmenování bylo motivováno různými důvody: podle vlastností nositele (rozrušený, s ošklivým hlasem), podle domovního znamení, podle vlastnictví strakatého dobytka, z místního jména *Straky*, z označení pro vinařskou sekeru (Moldanová, s. 219).
- Někteří lidé v minulosti straky chovali a cvičili, někdo měl zálibu v lesknoucích se předmětech a špercích, jiní kradli – odtud rčení „krade jako straka“ (Mates, 2002, s. 234–235).

Suk

- Podle názvů částí stromů (Beneš, 1962, s. 201).
- Z apelativa *suk*, v přeneseném významu zdravý, neústupný nebo nemluvný člověk (Moldanová, s. 221).

Žežule

- Příjmení vzniklo z apelativa *žežulka* = pták kukačka.
- Kromě příjmení *Žežule* existují i jiné varianty s apelativním základem „žežulka“: *Zezula*, *Zezule*, *Žežula*, *Žežulka*. VW uvádí proprium *Žežhula* (ESSČ), apelativum, *žežhule* (MSS) [online]. Verze 1.1.4. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

Příjmení ze sloves

Bouřil

- Z přičestí minulého činného slovesa *bouřit*, typ „prositi“ (Beneš, 1962, s. 272).

Kotlan

- Z opisného pasiva slovesa *kotlat*, existuje i ve variantě *Kotlán* (Moldanová, s. 112).

Musil

- Z přičestí minulého činného slovesa *musit*, ze sloves typu *prositi* (Beneš, 1962, s. 272).
- Vznik příjmení na základě veselé nebo směšné události, jedná se tedy o původně posměšné přízvisko (Mates, 2002, s. 177).

Schejbal

- Nespisovná podoba přičestí minulého činného slovesa *shýbat* (Beneš, 1962, s. 274; Moldanová, s. 207).

Strolený

- Ze staročeského slovesa *strolit* = setřít, setřást (Moldanová, s. 220).

Příjmení ze slov německého původu

Balzer

- Z něm. osobního jména *Balzar*, to vzniklo z osobního jména *Balthazar* zánikem slabiky *-ha-* (Beneš, 1998, s. 138, 167; Moldanová, s. 41).

Grym

- Příjmení pochází ze střhn. přídavného jména *grimme* = zuřivý nebo z MJ *Grimma*, sídel v Bavorsku a v Sasku (Beneš, 1998, s. 209; Moldanová, s. 74).
- Kromě toponyma *Grimma* může být odvozeno od dalších podobných toponym: *Grimm* v Horním Bavorsku a *Grimmen* v Sasku (Beneš, 1998, s. 209).

Hais

- Ze střhn. adjektiva *heis* = drsný, špatný, sípavý, chraplavý nebo *heiz* = horký (Beneš, 1998, s. 341; Moldanová, s. 76). Též by mohlo být z něm. OJ Heinrich, které mělo domáckou podobu *Haise*, *Heise* (Beneš, 1998, s. 177);

Krammer

- Příbuzné příjmení *Kramer*, něm. „Krämer“ = drobný obchodník, hokynář (Beneš, 1998, s. 275; Moldanová, s. 115).
- Bavorská a rakouská nářečí nepoužívají u apelativ a proprií přehlásky (Beneš, 1998, s. 275), proto nejspíše chybí i v tomto případě.

Kraus

- Z něm. přídavného jména *krauss* = kadeřavý (Beneš, 1998, s. 339; Moldanová, s. 115).

Krines

- Něm. původu, z adjektiva *grün* = zelený. Z něho vznikla německá zdrobnělá příjmení *Grünes* a *Krünes*, která byla v českém prostředí počestěna na *Krines* (Beneš, 1998, s. 336, 340).

Lang

- Z něm. adjektiva *lang* = dlouhý (Beneš, 1998, s. 338; Mates, 2003, s. 187; Moldanová, s. 125).
- Dalo by se zařadit do kategorie příjmení podle tělesných a duševních vlastností. Existuje i ve zdrobnělé variantě *Langl*, dokonce existuje i počestělá zdrobnělina *Langřík* (Mates, 2003, s. 187).

Nachtigal

- Z něm. substantiva *der Nachtigall* = slavík (Beneš, 1998, s. 303; Moldanová, s. 151).
- Je možné, že motivem vzniku byla vlastnost nebo dovednost, která nositelovu okolí asociovala jeho podobnost se slavíkem, jako nejpravděpodobnější se jeví pěkný zpěv.

Nauš

- Vzniklo počestěním střhn. *naus* či *nous* = ořech, něm. Nuß (Beneš, 1998, s. 310).

Nejdl

- Něm. podoba osobního jména *Neidhart* (nît= závist, hart = tvrdý). Z něho vycházejí i příjmení *Neidl*, *Neitl* a *Nýdl* (Beneš, 1998, s. 293; Moldanová, s. 152).
- Příjmení může mít svůj původ ve slovesném příčestí minulém činného typu „nésti“ (Beneš, 1962, s. 277).

Pekhart

- Podobnost s apelativem *beghart* = člen středověké náboženské společnosti, heretik, přezdívalo se tak českým bratřím (Moldanová, s. 171). Posměšné označení, jež se stalo příjmením. Jiné podoby jsou *Pikhardt*, *Pikhart*, *Pikard*, *Pickhart*, *Piccardt* aj. Původ je románský (Beneš, 1998, s. 241).

Richter

- Z něm. apelativa *Richter* = „soudce, starosta“. Z něho vzniklo počestěné *rychtář*, z kterého vzniklo příjmení *Rychtář*. (Beneš, 1962, s. 209, 322).
- Podobně i Moldanová, s. 193.

Šebl

- Příjmení Šebl je něm. deminutivem osobního jména *Šebestián*, může pocházet i ze střhn. apelativa *Schebel* = škrabák (Moldanová, s. 227).
- *Schöbel*, *Schöbl*, *Šébl* je také otýpka, vích, věchet (Beneš, 1998, s. 308); může být též ze střhn. slovesa *schoben* = být činný > *Schöbel*, *Šébl*; nebo konečně i ze jména *Sebastián* (tamtéž, s. 186).

Špírk

- Z něm. nářečního apelativa *Spirk* = vrabec (Moldanová, s. 236).
- Příjmení z názvů volně žijícího ptactva, odvozeno patrně z výrazů „Spírlinc“ či „Sperlinc“, v překladu vrabec (Beneš, 1998, s. 303).

Turner

- Z něm. apelativa *turner* = věžný (Moldanová, s. 255). Název povolání pochází ze střhn. *Turn* = věž, později *Turm*, nebo z bav. MJ *Thurn* (Beneš, 1998, s. 283).

Úbl

- Ze střhn. adjektiva *übel* nebo ze středoněmeckého *ubel* = obojí v překladu zlý, možný i původ v osobním jméně *Ubalдин*, případně zdvojnásobení osobního jména *Ubbo* (Moldanová, s. 257).

Weingärtner

- Z označení zemědělských specialistů. „Wein“ = něm. víno, „Gärtner“ = něm. zahradník (Beneš, 1998, s. 249).

Zwiefelhofer

- Z MJ *Zwiefelhof*, dnes Lhota Cibulářova u Prachatic (Beneš, 1998, 227).

Příjmení ze slov cizího (neněmeckého) původu

Churchman

- Z angl. substantiva *churchman* = kněz.

Tóth

- Maď. příjmení, pochází z archaického *tót* = Slovák (Hradský et al., 2003, s. 661).

Nezařazené

Patlejš

- Nalezeno příjmení *Patlej* = ze slovesného tvaru rozkazovacího způsobu (Beneš, 1962, s. 282).

Schmirler

- Nejasný původ, podobnost s něm. substantivem *Schmierer* = mazal, špatný malíř, kýčář (Siebenschein, 2002, s. 1267).

Jména po chalupě v obci Tajanov

Ačkoliv Josef Hála (ZMK, 1969, s. 205) uvádí, že jména po chalupě vymizela přibližně na počátku 20. století, obec Tajanov je důkazem, že tomu tak zdaleka není. Některá jména tam vznikala i ve třicátých letech 20. století (Sedlák et al., 1989).

Podle zaměstnání majitele

U pasáků

- Toto jméno po chalupě vzniklo v době, kdy byla chalupa součástí tajanovského dvora a kdy zde žil obecní pasák, jehož náplní práce bylo pasení hospodářských zvířat (Sedlák et al. 1989, s. 16).

U šafářů

- Z apelativa *šafář*. Šafáři byli nadřízení venkovské čeládky. Apelativum odvozeno ze staročeského verba *šafovat* = hospodařit (Moldanová, s. 224).
- Chalupa „u šafářů“ nesla číslo popisné 1 a v 16. a 17. století ji obývalo několik šafářů.

Z osobního jména majitele (z křestního, rodného jména v domácké podobě)

U Antonů

- Z osobního jména Antonín odtržením *-ín*. Jméno Antonín pochází z lat. osobního jména *Antonius* = „vynikající“ (Moldanová, s. 39–40).
- Typ příjmení z novozákonních a světeckých jmen (Beneš, 1962, s. 51).

U Bartíků

- Pochází z osobního jména Bartoloměj. Jedná se o aramejské osobní jméno a znamená „Tolmajův syn“ nebo „oráč“ (Moldanová, s. 41).
- Tvořila se z něho celá řada domáckých podob, z kterých pak vznikala příjmení, např. *Bárta*, *Bartoš*, *Bartek* atd. (Kopečný, s. 54).
- Řadí se mezi zdobněliny z osobních jmen s příponou *-ík* (Beneš, 1962, s. 118).

U Dobíšků

- Zdrobnělina ze jména *Dobeš*. To odvozujeme z osobních jmen *Dobeslav*, *Doběstoj*, *Dobrobud* či *Dobročaj*, někdy i s osobního jména *Tobiáš* (Moldanová, s. 57).
- Může jít i o zdrobnělinu ze jména obsahujícím hláskovou skupinu *-iš*: *Dobiš* (Beneš, 1962, s. 112).

U Dobízlů

- Počeštělá podoba něm. osobního jména *Dobizel*, jež je deminutivem osobního jména *Dobis*. Českým ekvivalentem je antroponymum *Dobeš*, které je odvozeno z osobních jmen *Dobeslav*, *Doběstoj*, *Dobrobud* či *Dobročaj*, někdy i s osobního jména *Tobiáš* (Moldanová, s. 57).

U Emanů

- Osobní jméno *Eman* je česká zkrácená varianta jména *Emanuel*, které pochází z hebr. *Immánú él* = „bůh s námi“. Ke zkracování docházelo i v jiných jazycích: v maďarštině *Manó* či *Mánuel*, ve španělštině a slovenštině *Manuel*, v ruštině *Móna*, v angličtině *Manny* (Kopečný, s. 83).

U Filipů

- Jméno patří mezi novozákonní a světecká jména (Beneš, 1962, s. 51).
- Antroponymum pochází z řeckého *filos hippos*, v překladu „milovník koní“ (Kopečný, s. 90; Moldanová, s. 67).
- Toto jméno je zvláště v křesťanském prostředí spojeno s apoštolem Filipem. Jeho původ ale sahá již do starověkého Řecka, Filip byl „ten, kdo má rád koně“, řec. podoba jména *Philippos*: „filein“ = milovat, „hippos“ = kůň (Mates, 2002, s. 62–63).
- Viz Příjmení vzniklá z osobního jména v neobměněném tvaru.

U Frantáků

- Jedná se o augmentativum osobního jména *František*. Jméno František je italského původu: *Franciscus* = Francouzek (Moldanová, s. 69).

U Honzíků

- Deminutivum osobního jména *Honza*, které vzniklo z něm. nářečního jména *Hans*, jež má původ v německém osobním jméně *Johannes* (Kopečný, s. 112; Moldanová, s. 84).

U Kubíčků

- Ze základu *Kub-*: to vzniklo zkrácením osobního jména *Jakub* (hebr. *Jahaqóbh* = „druhorozený“). Z něho vznikla příjmení *Kuba*, *Kubáč*, *Kubala*, *Kubera*, *Kubín*, *Kubík*, *Kubiček* a další (Moldanová, s. 118–119).
- Jde o deminutivum druhého stupně, je odvozeno od deminutiva prvního stupně *Kubík* (Mates, 2002, s. 145).
- Viz Příjmení vzniklá z osobního jména v obměněném tvaru.

U Matoušů

- Novozákonní a světecké jméno (Beneš, 1962, s. 51), Matouš byl jedním z dvanácti apoštolů.
- Původ jména je v hebr. *Mattithjáh* ve významu „boží dar“ (Mates, 2002, s. 168).

U Michalů

- Příjmení z osobního jména *Michal*, které má původ v hebr. jméně *Michael* = „ten, kdo je jako bůh“ (Kopečný, s. 152; Moldanová, s. 143).

U Vojtů

- Domácká podoba osobního jména *Vojtěch* = „útěcha vojska“ (Moldanová, s. 270).
- Jméno z prvního kmene složených jmen nebo ze začátků delších jmen se sufixem *-a* (Beneš, 1962, s. 59).

Z příjmení majitele či majitelů

U Baxů

- Z domáckých podob osobních jmen s konsonantickými sufixy, v tomto případě je příponou *-sa* (Beneš, 1962, s. 63).
- Od 11. století je doloženo *Bak* jako osobní jméno, které pochází z osobních jmen začínajících *Ba-*. Z něho vznikla příjmení *Bakeš*, *Bakoš*, *Baksa* – psáno i jako *Baxa*, *Bakota* (Moldanová, s. 40).

U Bělíků

- Ze základu *běl* – to může být jmenný tvar adjektiva bílý, bílá mouka, staročeský výraz pro sádlo nebo slaninu (Moldanová, s. 42).

U Bolfů

- Z příjmení *Bolf*, původně *Wolf/Volf*. K záměně retnice *v* za *b* docházelo velmi často.
- *Volf* = z osobního jména *Wolfgang*. Příjmení *Volf* bylo rozšířené mezi židovským obyvatelstvem v klatovském a chodském regionu, zvláště populární bylo spolu s osobním jménem *Benjamin* (Moldanová, s. 271).

U Bošků

- Z osobního jména *Bohuslav* a zkráceného *Boch* (Moldanová, s. 45) s příponou *-ek*.
- Jedná se o deminutivum se sufixem *-š-* (Beneš, 1962, s. 111).

U Bouřilů

- Z přičestí minulého činného slovesa *bouřit*, typ „prositi“ (Beneš, 1962, s. 272).
- Viz Příjmení ze sloves.

U Brožů

- Odvozeno z druhého kmene osobního jména *Ambrož* (Beneš, 1962, s. 57).
- Jméno *Ambrož* je počeštěná varianta řec. jména *Ambrosios*. Existují i apelativa *ambrosios*, v překladu „nesmrtelný“, a *ambrosie*, což byl druh jídla, jež pojídali řečtí bohové (Mates, 2002, s. 32).

U Burešů

- Příjmení se sufixem *-eš* z osobních jmen *Burján*, *Burjan*, *Burian*. Některá jména existovala v německé variantě se sufixem *-sch*, byla ale počeštěna se sufixem *-eš* (Beneš, 1962, s. 65).

U Čápů

- Z apelativa *čáp* (Moldanová, s. 52).
- Příjmení mohlo vzniknout tedy z názvů volně žijícího ptáka čápa nebo podle domovního znamení (např. dům *U čápa*), existuje i doklad výskytu ve

šlechtickém erbu Petra Čápa Dobřenského z Dobřenic, který takto získal své přízvisko (Beneš, 1962, s. 179).

U Čížků

- Z názvů volně žijícího ptactva = pták *čížek* (Beneš, 1962, s. 192).
- Z apelativa *čížek*, staročesky *číž* (Moldanová, s. 54).
- Podle vlastností nositele příjmení *Čížek*, které se shodovaly s vlastnostmi tohoto ptáka: pěkný zpěv, veselá povaha nebo nesoustředěnost. Nositel mohl být zručným lovcem čížků. Příjmení mohlo také vzniknout podle moravské přezdívky pro Čechy, kterým tamní obyvatelé říkali „Čížci“ (Mates, 2002, s. 45–46).
- Viz Příjmení z názvů zvířat a rostlin a z částí rostlin a zvířecích těl.

U Divišů

- Osobní jméno *Diviš* je český ekvivalent řec. *Dionýsios*, v překladu „božské dítě“ (Moldanová, s. 56), nebo „bůh vína“ (Mates, 2002, s. 50).
- Je též jménem novozákonním a světeckým (Beneš, 1962, s. 51).
- *Diviš* mohlo být i označení pro divokého, divného nebo udiveného člověka (Mates, 2002, s. 50).

U Dražků

- Příjmení z první části osobních jmen *Dražeslav*, *Draživoj*, *Drahoslav*, *Drahomil*. Mohlo též vzniknout z apelativa *dražka* = žlábek (Moldanová, s. 58).
- Zdrobnělina ze zkratk osobních a křestních jmen a z jejich odvozenin se sufixem -a (Beneš, 1962, s. 123).

U Dudů

- Z apelativa *duda* ve významu dudák nebo z názvu ptáka dudka (Moldanová, s. 60).
- Možný i původ z verba *dudat* čili hrát na dudy (Beneš, 1962, s. 287; Moldanová, s. 60).

U Edlů

- Příjmení *Edl* je něm. původu a vychází z nářečního apelativa *idä* = dědeček; též varianty *Endel*, *Endl*, *Endal* – spojuje se s střhn. *enel* = dědeček, vnuk (Beneš, 1998, s. 286).
- Může pocházet i ze složeného příjmení *Edelmann* (Beneš, 1998, s. 253).

U Fuků

- Příjmení *Fuka* pochází ze slovesného kmene *fuk-* s příponou *-a* (Beneš, 1962, s. 287).
- Odvozeno ze slovesa *fúkati* = foukat, fičet. *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Verze 1.1.4. [cit. 22. 4. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

U Hajsů

- Ze střhn. adjektiva *heis* = drsný, špatný, sípavý, chraplavý nebo *heiz* = horký (Beneš, 1998, s. 341; Moldanová, s. 76).
- Viz příjmení ze slov cizího původu.

U Hošťálků

- Počeštěná podoba něm. osobního jména *Gottschalk* (Beneš, 1962, s. 54; Moldanová, s. 85), v překladu „boží sluha“ (Moldanová, s. 85). Může být spíše z MJ Hošťalovice (okr. Chrudim), tedy zdrobnělé příjmení z místního jména.

U Hrdinů

- Příjmení z názvů vojenských osob a osob z vojenského života (Beneš, 1962, s. 216).
- Z adjektiva *hrdý* (Moldanová, s. 86).
- Vzniklo na základě tělesných a duševních vlastností nositele. Jedinec ho mohl získat vykonáním hrdinského skutku, nebo se naopak jednalo o posměšné označení osoby, jež nevykazovala žádné známky hrdinství (Mates, 2003, s. 105–106).
- Viz Příjmení z přídavného jména.

U Janků

- Deminutivum osobního jména *Jan*. To má původ v lat. *Johannes*, které vzniklo z hebrejského *Jochánán* a dalo by se přeložit jako „bůh je mocný“ (Moldanová, s. 92).
- Z příjmení *Janka* = zdrobnělina z celého osobního jména s příponou *-ka* (Beneš, 1962, s. 123; Moldanová, s. 93).

U Kadleců

- Z názvů výrobců textilního zboží a oděvníků, výchozím substantivem *tkadlec* (Beneš, 1962, s. 218).
- *T* na začátku slova *tkadlec* se obtížně vyslovovalo, proto docházelo k zjednodušení odstraněním počátečního písmene. Staročeské slovo *tkáti* mělo význam „toulat se“, je tedy možné, že některá příjmení *Kadlec* nesouvisí s tkalcovským stavem, nýbrž označují potulné osoby a tuláky (Mates, 2002, s. 112–113).
- Viz Příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, řemesel, úřadů a označení vojenských osob.

U Kašiků

- Jméno z apelativa *kaše* (Beneš, 1962, s. 231; Moldanová, s. 100). Příjmení *Kašik*, ale i *Kašek* a *Kašín* vznikla po uplatnění přirozeného rodu (Moldanová, s. 100).
- Mohlo též vzniknout z osobního jména s příponou *-š* nebo *-ch* (Beneš, 1962, s. 119).

U Kinských

- Z MJ *Kynice u Ledče*, nebo *Kýnice na Moravě* (Moldanová, s. 102).
- Viz příjmení z místních jmen.

U Kličeků

- Deminutivum apelativa *klika* (Moldanová, s. 103). Více viz Příjmení z názvů výrobků a nástrojů.

U Kohoutů

- Příjmení z názvů domácího ptactva = pták *kohout* (Beneš, 1962, s. 191).

- Jedinec mohl takové příjmení získat mnoha způsoby: a) podle domovního znamení, b) mohl být výrobcem kohoutků, c) na základě tělesných a duševních vlastností: vyčesané vlasy mohly připomínat kohoutí hřebínek, měl vlastnosti podobné těm kohoutím atd. (Mates, 2002, s. 121).
- Viz Příjmení z názvů zvířat a rostlin a z částí rostlin a zvířecích těl.

U Kovařoviců

- Z apelativa *kovařovic* – příslušník kovářovy rodiny (Moldanová, s. 113).
- Řadí se mezi příjmení ze slov a tvarů označujících přivlastňování. Základem je jméno rodiny v genitivu plurálu (Beneš, 1962, s. 39).
- Viz Příjmení z osobních jmen označující otce nebo jméno rodiny.

U Kubátů

- Z osobního jména *Jakub*, hebr. *Jahaqóbh* = „druhorozený“ (Moldanová, s. 118). Tvořeno ze základu *Kub-* a sufixu *-át* (Beneš, 1962, s. 86; Moldanová, s. 119).

U Langů

- Z něm. adjektiva *lang* = dlouhý (Beneš, 1998, s. 338; Mates, 2003, s. 187; Moldanová, s. 125).
- Dalo by se zařadit do kategorie příjmení podle tělesných a duševních vlastností. Existuje i ve zdrobnělé variantě *Langl*, dokonce existuje i počestělá zdrobnělina *Langřík* (Mates, 2003, s. 187).
- Viz příjmení ze slov cizího původu.

U Nejdů

- Něm. podoba osobního jména *Neidhart* (nît= závist, hart = tvrdý). Z něho vycházejí i příjmení *Neidl*, *Neitl* a *Nýdl* (Beneš, 1998, Moldanová).
- Příjmení může mít svůj původ ve slovese přičestí minulého činného typu „nésti“ (Beneš, 1962).
- Viz Příjmení ze slov cizího původu.

U Petrášů

- Z osobního jména *Petr*. To pochází z řec. *petros* = skála (Moldanová, s. 169).
- Domácká podoba s konsonantickou příponou *-áš* (Beneš, 1962, s. 67).

U Pluhařů

- Z apelativa *pluhař* – výrobce pluhů nebo také jiný výraz pro orače a rolníka (Moldanová, s. 175).
- Příjmení u názvů řemeslníků, již pracují s kovy (Beneš, 1962, s. 217).

U Popelíků

- Příjmení z názvů rozličných odpadků (Beneš, 1962, s. 240).
- Deminutivum antroponyma *Popel* nebo *Popela*, tato příjmení vychází z apelativa popel (Moldanová, s. 179).
- Možností původu příjmení *Popelík* a jemu podobných (*Popelka*, *Popelák*, *Popelek* apod.) je mnoho: některý předek a) žil nebo sloužil na panství Popelů z Lobkovic, b) vykonával řemeslo, které nějak souviselo s popelem (uhlíří, obchodníci s popelem, skláři...), c) měl popelavou barvy pleti, d) vlastnil šedavý druh skotu přezdívaný „popelky“, e) často jedl chléb pečený pod popelem, takzvaný podpopelný, f) se živil prodejem kůží sibiřského druhu veverky, kterým se říkalo popelice nebo popelky (Mates, 2003, s. 239–240).
- Viz Příjmení z názvů chemických výrobků a rozmanitých odpadků.

U Řeřichů

- Příjmení z názvů léčivých rostlin (Beneš, 1962, s. 198).
- Z apelativa *řeřicha*, jež se vyznačuje ostrou chutí (Moldanová, s. 201).
- Viz Příjmení z názvů zvířat a rostlin a z částí rostlin a zvířecích těl.

U Sedláčků

- Sedláček je deminutivem apelativa *sedlák*. Označoval se tak mladý hospodář, kterému jeho otec předčasně předal usedlost (Moldanová, s. 205).
- Viz Příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, řemesel, úřadů a označení vojenských osob.

U Sedláků

- Z apelativa *sedlák* = majitel sedla, usedlosti (Moldanová, s. 205).
- Staročeské slovo *sedlo* = osada, sedlák patřil mezi usedlou vrstvu obyvatelstva. Není vyloučen ani původ v domovním znamení (Mates, 2002, s. 216).
- Viz Příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, řemesel, úřadů a označení vojenských osob.

U Severů

- Pochází z lat. osobního jména *Severus* = přísný (Moldanová, s. 207).
- Patří do skupiny příjmení z celých jmen, k nimž byl přidán sufix *-a*: *Sever* > *Severa* (Beneš, 1962, s. 58).

U Slívů

- Z apelativa *slíva* (ovocný strom známý jako slivoň slíva), říkalo se tak osobě, která byla považována za hlupáka či mluvku (Moldanová, s. 212).
- Jedná se o příjmení z názvů ovocných stromů (Beneš, 1962, s. 201).

U Steinerů

- Jedná se o příjmení z místních jmen něm. původu (Beneš, 1998, s. 226), je tedy možné, že předci Steinerů pocházeli z obce, jež nesla název se základem *Stein-*.

U Straků

- Z apelativa *straka* = pták, pojmenování bylo motivováno různými důvody: podle vlastností nositele (rozrušený, s ošklivým hlasem), podle domovního znamení, podle vlastnictví strakatého dobytka, z místního jména *Straky*, z označení pro vinařskou sekeru (Moldanová, s. 219).
- Někteří lidé v minulosti straky chovali a cvičili, někdo měl zálibu v lesknoucích se předmětech a špercích, jiní kradli – odtud rčení „krade jako straka“ (Mates, 2002, s. 234–235).
- Viz Příjmení z názvů zvířat a rostlin a z částí rostlin a zvířecích těl.

U Ševčků

- Zdrobnělina z apelativa *švec* nebo z českého nářečního výrazu pro sýkorku parukářku (Beneš, 1962, s. 218; Moldanová, s. 228).
- Výrazem *ševčík* se označoval ne příliš dobrý švec a také ryba ježdík (Mates, 2002, s. 245–246; Moldanová, s. 228).
- Viz Příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, řemesel, úřadů a označení vojenských osob.

U Tichotů

- Odvozeno z adjektiva *tichý* nebo z osobních jmen *Tichomír* a *Tichoslav* (Moldanová, s. 250).

- Jedná se o příjmení se sufixy obsahujícími *-t*, v tomto případě je sufixem skupina hlásek *-ota*. Hlávka *-o-* se nejspíše vyskytovala v základu jména, z kterého bylo příjmení odvozeno (Beneš, 1962, s. 89).

U Vacovských

- Příjmení vzniklo z MJ *Vacov*, *Vacovice*, nebo *Vacovy* (Moldanová, s. 258).
- Viz příjmení z místních jmen.

U Vozků

- Z názvů zaměstnanců v dopravnictví (Beneš, 1962, s. 221).
- Z apelativa *vozka* = kočí, *vozataj* (Moldanová, s. 273).

U Weinfuterů

- Z MJ, vesnice *Weinfurth* v Dolním Bavorsku (Moldanová, s. 275).

Jména po chalupě s nejasným původem

U chalupníků

- Výraz *chalupník* může mít dvojí význam: a) vlastník menší usedlosti, b) osoba mající v nájmu menší zemědělskou plochu. *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Verze 1.1.4. [cit. 22. 4. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

U krejčů

- Patrně byl jeden z majitelů krejčím.

U mistrů

- Pravděpodobně podle někoho, kdo byl *mistrem*, např. mistrem řemeslnickým. Jako mistr byl také nazýván člověk vzdělaný nebo učitel. *Elektronický slovník staré češtiny* [online]. Verze 1.1.4. [cit. 23. 4. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>.

V následující tabulce jsou uvedena čísla popisná jednotlivých stavení, jména po chalupě, která k nim náleží, a osoby, podle kterých jméno po chalupě vzniklo. Všechna uvedená data jsem čerpala z almanachu k 700. založení obce Tajanov.

Číslo popisné	Jméno po chalupě	Osoba či osoby, podle kterých jméno vzniklo
Č. p. 1	U šafářů	nenalezeno
	U Tichotů	nenalezeno
	U Sedláčků	Antonín Sedlák
	U Janků	František Janka
Č. p. 2	U mistrů	nenalezeno
	U Filipů	Filip Wolf
	U Kličeků	Václav Klička
Č. p. 3	U Dobízlů	Tobiáš Sedlák
	U Dobišků	Tobiáš Sedlák
	U Sedláků	Jan Sedlák
Č. p. 4	U Severů	nenalezeno
	U Baxů	Jakub a Filomena Baxovi
	U Ševčíků	František a Marie Ševčíkovi
Č. p. 5	U Bolfů	Šimon Steinbach? ³
	U Bělíků	Václav Bělík
Č. p. 6	U Vojtů	Vojtěch Bošek
	U Bošků	Adam Bošek
Č. p. 8	U Weinfuterů	Prokop a Kateřina Weinfuterovi
	U Dražků	František Dražka
Č. p. 9	U Michalů	Michael Sedlák
	U Hrdinů	Matěj a Josefa Hrdinovi
Č. p. 11	u Kinských	Tomáš Kinský
Č. p. 12	U Houvárků	nenalezeno
	U Kohoutů	Josef a Anna Kohoutovi
Č. p. 13	U Honzíků	Jan Sedlák
	U Sedláků	Lukáš Matouš Sedlák

³ Příjmení *Wolf*, z kterého vznikla podoba *Bolf*, bylo na Klatovsku oblíbené mezi židovskými obyvateli. Šimon Steinbach byl židovského původu a *Wolf/Bolf* mohla být jeho přezdívka značící příslušnost k židovské komunitě.

Č. p. 14	U Frant'áků	Franz Bošek
Č. p. 15	U pasáků	nenalezeno
	U Sedláků	Josef Sedlák
Č. p. 16	U Františků	František Sedlák
	U Petrášů	Antonín Petráš
Č. p. 17	U Emanů	Emanuel Popelík
	U Kubátů	Jan Kubát
Č. p. 18	U chalupníků	nenalezeno
	U Kinských	Václav a Marie Kinských
Č. p. 19	U Hajných	nenalezeno
	U Kadleců	Josef Kadlec
Č. p. 21	U Edlů	Václav Edl
	U krejčů	nenalezeno
	U Čápů	Rudolf Čáp
Č. p. 22	U Hajsů	Tomáš Haiss
	U Slívů	Václav Slíva
Č. p. 23	U Antonů	Antonín Bošek
	U Bošků	Adam Bošek
Č. p. 24	U Bartíků	Bartoloměj Trunda
	U Vacovských	Josef a Marie Vacovských
Č. p. 25	U Kubíčků	Jakub Sedlák
	U Divišů	Alois Diviš
	U Řeřichů	Václav Řeřicha
Č. p. 26	U Kašíků	nenalezeno
	U Kovařoviců	Václav Kovařovic
	U Hošťálků	Alois Hošťálek
Č. p. 27	U Voltrů	nenalezeno
	U Dudů	Adolf a Barbora Dudovi
Č. p. 28	U Matoušů	Mates Klička
	U Bouřilů	Emanuel a Anna Bouřilovi
Č. p. 29	U Nejdů	Václav a Anna Nejdlovi
Č. p. 30	U Langů	Václav Lang
Č. p. 31	U Fuků	Bartoloměj a Antonie Fukovi

	U Bouřilů	Jaroslav Bouřil
Č. p. 32	U Emanů	Emanuel Popelík
	U Popelíků	Jan Popelík
Č. p. 33	U Steinerů	Prokop Steiner
Č. p. 34	U Nejdů	Karel Nejdů
	U Brožů	Marie Brožová
	U Baxů	Josef Baxa
Č. p. 35	U Hrdinů	Jakub Hrdina
Č. p. 36	U Burešů	Karel Bureš
	U Řeřichů	Josef Řeřicha
Č. p. 37	U Slívů	Karel Slíva
Č. p. 38	U Straků	Václav Straka
Č. p. 39	U Čížků	František a Marie Čížkovi
Č. p. 40	U Bošků	Antonín Bošek
	U Vozků	Václav a Milada Vozkovi

Přezdívky v obci Tajanov

Přezdívky označující tělesné, duševní a charakterové vlastnosti

Agil

- Dotyčný je známý tím, že se rád aktivně účastní nejrůznějších akcí, a to ať zábavového, tak i pracovního charakteru. Bývá přitom velmi horlivý a agilní.

Brejlička

- Jedinec, jenž je nositelem této přezdívky, je zároveň nositelem dioptrických brýlí, bez nichž ho snad kromě rodiny nikdo neviděl.

Bystrozrakej

- Tato přezdívka je přesným opakem nositelovy skutečné tělesné vlastnosti, je totiž slepý.

Kudla

- Dotyčná osoba o této přezdívce neví. Získala ji na základě své nevybíravé slovní zásoby, která zahrnuje velký počet vulgarismů, zároveň vše říká každému přímo, má tedy „jazyk jako břitva“.

Plejmejt

- Vychází z angl. *playmate*, v tomto případě s počeštěným pravopisem. Původ této přezdívky je patrně odvozen od vyvinutých sekundárních pohlavních znaků nositelky.

Šedý vlk

- Přezdívka vznikla na základě barvy vlasů dotyčného, jenž byl šedivý již v mladém věku.

Syreček

- Podobně jako u přezdívky *Bystrozrakej* se i zde jedná o opak nositelovy tělesné vlastnosti. Barva jeho kůže není „bílá jako sejra“, ale naopak nápadně tmavá.

Symbolické přezdívky motivované aktuálními událostmi

Bimba

- Přezdívka vznikla na základě vtipné události, v době, kdy byl nositel malé dítě. Tehdy si došel na toaletu, ale byl spatřen jiným dítětem, které pak každému říkalo, že se mu tam „bimbá“.

Přezdívky motivované příjmením nositele

Bahňák

- Z příjmení *Behenský*. Došlo k záměně $e > a$ a k připojení augmentativní přípony *-ák*.

Hošťálek

- Jedná se o přezdívku podle jména po chalupě, dotýčný se jmenuje Kovařovic a v oné chalupě bydlí.

Hrdinka

- Přezdívka vznikla z příjmení Hrdina přechýlením apelativa *hrdina*.

Keňa

- Z příjmení *Kinský*. Občas docházelo ke zkomolení na *Keňský*. Z této zkomoleniny byla odtržena přípona *-ský* a nahrazeno příponou *-a*. Tato přezdívka je mezi tajanovskými obyvateli nejznámější a dostala se i do povědomí obyvatel sousedních vesnic, v obci Svrčovec dokonce podávají v tamním hostinci specialitu nazvanou „Keňův utopenec“.

Klikýs

- Z příjmení Kliš odtržením koncové přípony -a, jež byla nahrazena parasystémovou příponou -ýs.

Papagaj

- Přezdívka vznikla poněmčením příjmení *Papoušek*, píše se počestěným pravopisem.

Popelda

- Přezdívka z příjmení Popelík. Je tvořena sufixem -da.

Nejdlák

- Z příjmení Nejd. Stejně jako u přezdívky *Bahňák* se jedná o augmentativum.

Strakáč

- Tato přezdívka může mít hned dvojí původ a byla utvořena příponou -áč. Její nositel se jmenuje Straka, který zároveň chová krávy, kterým se říká „stračeny“ (podle strakatého zbarvení).

Přezdívky motivované povoláním nositele

Rafička

- Dotyčný jedinec je povoláním hodinář, přezdívku tedy získal podle části výrobku, s kterým pracuje.

Přezdívky s nejasným původem

Cirda

- Tuto přezdívku zdědil nositel po svém otci, neví se však, jak vznikla, neboť už nejsou pamětníci, kteří by její původ vysvětlili.

Kvidlí

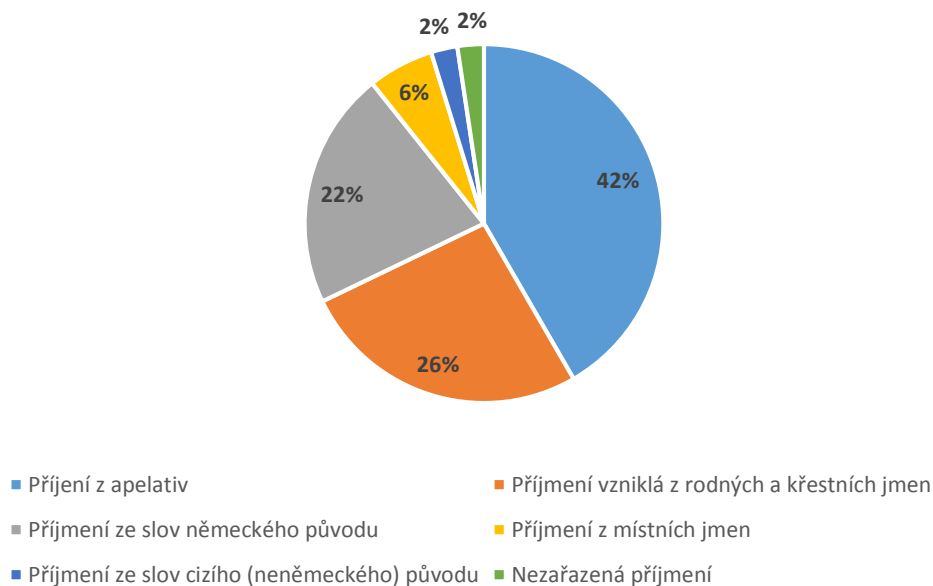
- Stejně jako v předchozím případě i zde byla přezdívka původně určena otci současného nositele. Její původ ale není jasný.

Statistické shrnutí výzkumné části bakalářské práce

Ve výzkumné části byl proveden rozbor 84 příjmení, 59 jmen po chalupě a 20 přezdívek.

Nejpočetnější kategorií byla Příjmení z apelativ, která čítala 35 příjmení, dále kategorie Příjmení vzniklá z rodných a křestních jmen: 22 příjmení, poté kategorie Příjmení ze slov německého původu: 18 příjmení, pak kategorie Příjmení z místních jmen: 5 příjmení a nakonec kategorie Příjmení ze slov cizího (neněmeckého) původu a Nezařazená příjmení: oboje po dvou příjmeních.

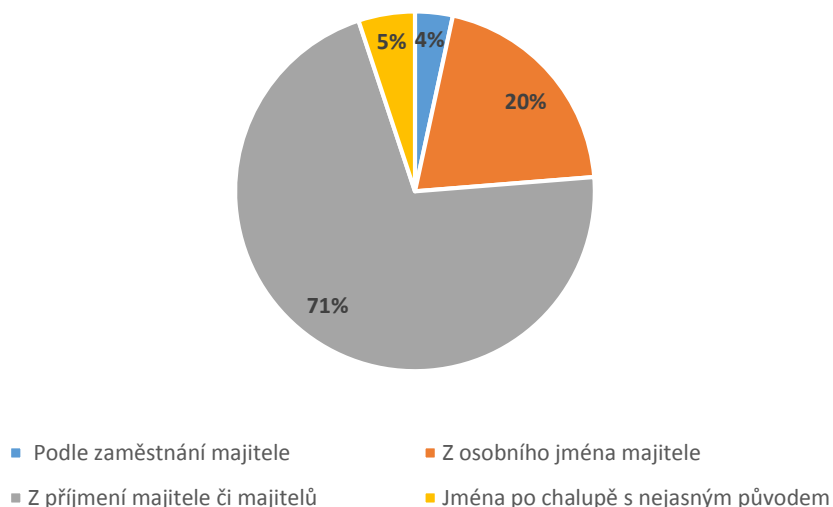
Vyjádření údajů v procentech viz graf:

Jména po chalupě byla rozdělena do čtyř kategorií.

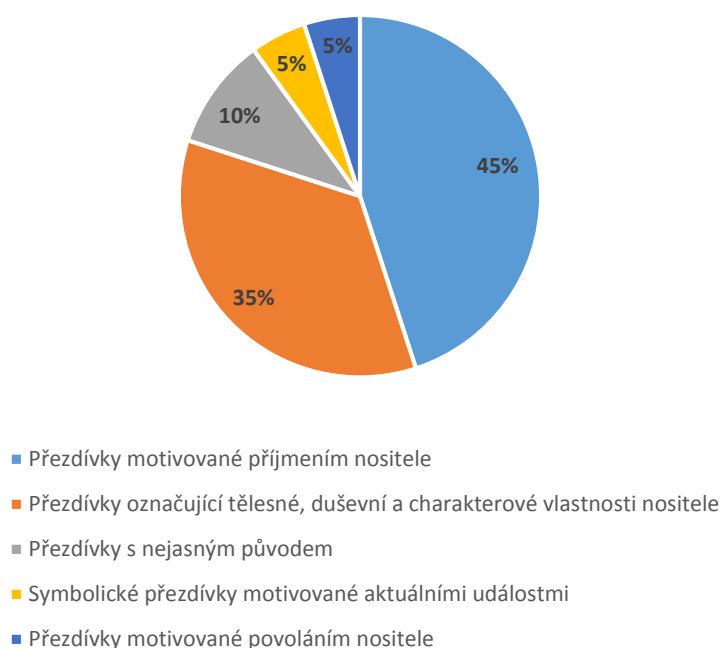
- podle zaměstnání majitele: 2 jména,
- z osobního jména majitele (z křestního, rodného jména v domácké podobě): 12 jmen,
- z příjmení majitele či majitelů: 42 jmen,
- jména po chalupě s nejasným původem: 3 jména.

Vyjádření údajů v procentech viz graf:

Nejčetnějším typem přezdívek jsou v obci Tajanov přezdívky motivované příjmením nositele: 9 přezdívek. Následují přezdívky označující tělesné, duševní a charakterové vlastnosti nositele: 7 přezdívek, dále přezdívky s nejasným původem: 2 přezdívky, symbolické přezdívky motivované aktuálními událostmi: 1 přezdívkou a přezdívky motivované povoláním nositele: 1 přezdívkou.

Vyjádření v procentech viz graf:

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat jednotlivá příjmení, jména po chalupě a přezdívky, jež se vyskytují v obci Tajanov. Poznatky, ke kterým jsem dospěla, byly zajímavé a mnohdy i překvapivé.

V teoretické části jsem na základě příslušné literatury stručně objasnila vývoj a definici onomastiky, klasifikaci proprií, jejich funkci a vymezení vůči apelativům. Blíže jsem se zaměřila na antroponyma, vlastní jména osob, a to především na osobní jména, vznik příjmi a příjmení, jejich klasifikaci a dále na jména po chalupě a přezdívky.

Výzkumná část se týkala rozboru příjmení, jmen po chalupě a přezdívek. Rozčlenila jsem je do kategorií na základě dělení uvedených v teoretické části práce, některé kategorie však nebyly obsazeny, a proto se ve výzkumné části nevyskytují.

Celkem bylo analyzováno 84 příjmení. Na základě klasifikace Dobravy Moldanové byla rozdělena do následujících kategorií: příjmení vzniklá z rodných a křestních jmen (*Davídek, Mašek, Šimek* atd.), příjmení z místních jmen (*Behenský, Pořícký, Vacovský*), příjmení z apelativ (*Kučera, Popelík, Straka* atd.) a příjmení ze slov cizího původu, jež jsem navíc rozdělila na příjmení ze slov německých (*Balzer, Krammer, Nachtigal* atd.), a neněmeckých (*Tóth, Churchman*). Příjmení, jejichž původ byl nejasný, jsem označila jako nezařazená (*Patlejš, Schmirler*). Nejčastější tajanovská příjmení jsou z apelativ: 35 příjmení. Jsou rozdělena do podkategorií příjmení z přídavného jména (*Drsná, Hrdina, Novák*), příjmení ze sloves (*Bouřil, Musil, Schejbal*) a příjmení z podstatného jména – ta dále dělím na příjmení charakterizující člověka podle částí těla a různých tělesných a duševních vlastností (*Kučera, Šašek*), označující věk a vzrůst (*Mužik*), příjmení z názvů sociálních skupin, zaměstnání, řemesel, úradů a označení vojenských osob (*Forman, Kadlec, Kočí*), z názvů nástrojů, výrobků, odpadků (*Klika, Klička, Popelík*), podle názvů zvířat a rostlin a jejich částí (*Čížek, Kohout, Řeřicha*). Celkem tvoří 42 % všech příjmení. Následují je příjmení utvořená z rodných a křestních jmen (*Filip, Martínek* atd.), jichž bylo 22, což je 26 %. Třetí nejčastější jsou ze slov německého původu: 18 příjmení, 22 % (*Balzer, Grym, Hais* atd., převažovala příjmení z apelativ). Další byla příjmení z místních jmen, kterých je 5 a tvoří 6 %. Na příjmení ze slov neněmeckého původu připadají 2 % (2 příjmení) a na nezařazená příjmení 2 % (rovněž 2 příjmení).

Jména po chalupě, jež byla také součástí výzkumné části, jsem rozdělila částečně podle Josefa Hály: kategorie jmen po chalupě podle zaměstnání majitele (*U pasáků, U šafářů*), z osobního jména majitele (*U Antonů, U Emanů, U Honzíků*) a z příjmení

majitele či majitelů (*U Bělíků, U Divišů, U Vozků* atd.). Do kategorie ostatní jsem zahrнула vlastnosti, zvyky a původ majitele a jména po chalupě podle nějaké události spojené s majitelem. Tato kategorie však nebyla ve výzkumné části obsazena. Dohromady bylo rozebráno 59 jmen po chalupě. Nejčastější byla jména z příjmení majitele či majitelů: 42 jmen (71 %). Z osobního jména majitele bylo 12 jmen (20 %) a podle zaměstnání majitele 2 jména (4 %). Jména po chalupě, jejichž původ nebylo možné s jistotou dohledat, tvoří 5 % v počtu 3 jmen (*U chalupníků, U krejčů, U mistrů*). Nejprekvapivější bylo, že většina usedlostí měla více než jedno jméno po chalupě (např. dům č. p. 1 má čtyři: *U šafářů, U Tichotů, U Sedláčků a U Janků*). U některých domů se jména opakovala (např. domy č. p. 3, 13 a 15 mají shodné jméno *U Sedláků*).

Analyzovala jsem rovněž 20 přezdívek. Vycházela jsem z dělení podle Miloslavy Knappové. Ve výzkumné části jsem pak sloučila přezdívky označující tělesné vlastnosti a přezdívky označující duševní a charakterové vlastnosti nositele. Nejvíce přezdívek se vyskytovalo v kategorii Přezdívky motivované příjmením majitele (*Bahňák, Keňa, Papagaj*): 9 přezdívek, to je 45 % z celkového počtu. Tělesné, duševní a charakterové vlastnosti nositele označovalo 7 přezdívek (*Agil, Brejlička, Syreček*), které představují 35 %, po jednom zástupci měly přezdívky motivované aktuálními událostmi (*Bimba*) a přezdívky vzniklé z povolání nositele (*Rafička*), oboje 5 %. Zajímavé bylo zjištění, že se některé přezdívky přenesly z otce na syna, bohužel ale nebyla zjištěna motivace jejich vzniku (*Cirda, Kvidlí*), tyto představují 10 %.

Věřím, že bakalářská práce by mohla být přínosná jak pro budoucí studenty, kteří by měli o toto téma zájem, tak i pro tajanovské obyvatele.

Seznam zkratek

angl. – anglický

bav. - bavorský

ČJA – Český jazykový atlas

ESSČ – Elektronický slovník staré češtiny

fr. – francouzský

hebr. – hebrejský

lat. – latinský

lit. – litevský

maď. – maďarský

MJ – místní jméno

MSS – Malý staročeský slovník

něm. – německý

pol. – polský

rus. – ruský

řec. – řecký

srb. – srbský

střhn. – středohornoněmecký

střn. – středoněmecký

VW – Vokabulář webový

ZMK – Zpravodaj místopisné komise

Seznam použité literatury

Prameny

Seznam voličů v obci Tajanov pro volby do Poslanecké sněmovny ČR 2017.

Knihy a monografie

BENEŠ, Josef, 1998. *Německá příjmení u Čechů: 1. svazek*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. 359 s. ISBN 80-7044-212-3.

BENEŠ, Josef, 1998. *Německá příjmení u Čechů: 2. svazek*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. 359 s. ISBN 80-7044-212-3.

BENEŠ, Josef, 1962. *O českých příjmeních*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd. 355 s.

HARVALÍK, Milan, 2004. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. 1. vyd. Praha: Academia. 161 s. ISBN 80-200-1253-2.

HRADSKÝ, Ladislav a kolektiv, 2003. *Maďarsko-český slovník II. L – Zs*. 2. vyd. Praha: Academia. 826 s. ISBN 80-200-1148-X.

KNAPPOVÁ, Miloslava, 2008. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. 2. vyd. Liberec: AZ KORT. 249 s. ISBN 80-238-8173-6.

Kolektiv autorů, 1989. *Vybrané historické a kronikářské podklady a údaje a stručný místopis obce Tajanov ke dni 20. 5. 1989 k 700. výročí existence obce Tajanov*. 1. vyd. Tajanov. 48 s.

MATES, Vladimír, 2003. *Jména tajemství zbavená: malá domácí encyklopedie nejčastějších příjmení*. II. díl, Adam – Žižka. 1. vyd. Praha: Epoque. 381 s. ISBN 80-86328-30-9.

MATES, Vladimír, 2002. *Jména tajemství zbavená: malá encyklopedie 250 nejčastějších příjmení*. I. díl, 2. vyd. Praha: Epoque. 319 s. ISBN 80-86328-10-4.

MOLDANOVÁ, Dobrava, 1983. *Naše příjmení*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta. 289 s.

PLESKALOVÁ, Jana, 2011. *Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010*. 1. vyd. Brno: Host – Masarykova univerzita. 204 s. ISBN 978-80-7294-834-5.

SIEBENSCHHEIN, Hugo, 2002. *Velký německo-český slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda. 1668 s. ISBN: 80-7335-012-2.

ŠRÁMEK, Rudolf, 1999. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 191 s. ISBN 80-210-2027-X.

WIHODA, Martin, 2005. *Zlatá bula sicilská*. 1. vyd. Praha: Argo. 316 s. ISBN 80-7203-682-3.

Časopisy

HÁLA, Josef, 1969. „Jak vznikaly na vesnicích názvy „po chalupách““, *Zpravodaj Místopisné komise* 10. s. 205–208.

Internetové zdroje

Český jazykový atlas 2. [online]. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <<https://cja.ujc.cas.cz>>.

RICHTER, Karel, 2008. *Sága rodu Kinských*. 1. vyd. Česko: s.n. 164 s. ISBN: 978-80-254-3592-2. [online]. [cit. 8. 5. 2018]. Dostupné z <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk>>.

Vokabulář webový: *Elektronický slovník staré češtiny*. [online]. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

Vokabulář webový: *Malý staročeský slovník* [online]. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

Vokabulář webový: *Staročeský slovník* [online]. [cit. 3. 5. 2018]. Dostupné z: <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

Vokabulář webový: ŠIMEK, František, *Slovníček staré češtiny*. [online]. [cit. 19. 4. 2018]. Dostupné z <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.